

η Θεσσαλονίκη σε 5 [ιστορίες] + 2 χάρτες

Μέρος Α': Μια περιήγηση στην πόλη
μέσα από τη χαρτογραφική της κληρονομιά

THESSALONICA
OR
SALONICA

1854

Cordeas SALONICHI
THESSALONICA

1641

Βεσσαλονικία

14ος αι.

SALONICCO

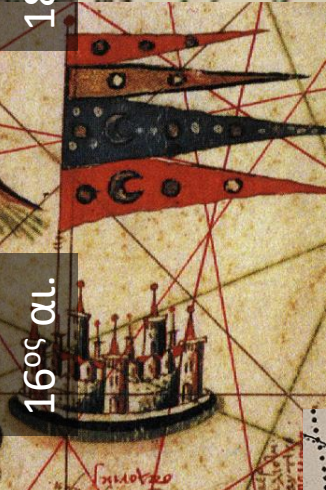
1871

Thessalonica

1060

Salonichi

1720

16ος αι.

Πέντε μικρές ιστορίες για την παρουσία, τη διαμόρφωση, την εξέλιξη στον χώρο και τον χρόνο μιας πόλης, της Θεσσαλονίκης, όπως μας τη διηγούνται οι χάρτες!

ČAJIR
SALONIKI
(SELANIK, SOLUN)

1904

Saloni
que

1764

ΘΕΡΜΗ Θεσσαλονίκη.
Κισσός.

1797

Salonichio

1740

Кире
СОЛУНЪ
(Тесалоники)
Капуцидесъ
Алатини

1942

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1910

سَلاَمَنِيكُ

1900

Thessalonice.

1265

Θεσσαλονίκη, Thessalonica, Salonichi, Salonicco, Salonique, Salonica, Solun...

Η Θεσσαλονίκη είναι μια πόλη με ιστορία 2.500 χρόνων. Ιδρύθηκε με σκοπό να αποτελέσει σημαντικό κόμβο στην περιοχή, και το κατάφερε στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της.

Είναι μια πόλη που εξέθρεψε πολλές παραδόσεις και υπήρξε πατρίδα για τόσους λαούς, ώστε ένας γνωστός βυζαντινός λόγιος, ο Νικηφόρος Χούμνος (1250-1327), να μας λέει ότι όσο υπάρχει η πόλη αυτή, κανείς άνθρωπος δεν θα μένει χωρίς πατρίδα!

Ὅς οὐδεὶς ἄπολις, μέχρις ἂν ἡ τῶν Θεσσαλονικέων ἦ πόλις

Κανείς άνθρωπος δεν θα μένει χωρίς πατρίδα, όσο θα υπάρχει η Θεσσαλονίκη

Νικηφόρος Χούμνος, 1250-1327

1

Η Θεσσαλονίκη των παλαιών χρόνων

Έλληνες + Ρωμαίοι

Η πρώτη καταγεγραμμένη χαρτογραφική αναφορά στη Θεσσαλονίκη γίνεται σε ένα θεμελιώδες έργο για την Ιστορία της Χαρτογραφίας, τη *Γεωγραφική Υφήγηση* του αλεξανδρινού γεωγράφου και αστρονόμου Κλαύδιου Πτολεμαίου, τον 2^ο αι. μ.Χ.

Στο γεωγραφικό και χαρτογραφικό αυτό εγχειρίδιο, που καταγράφει λεπτομερώς τους τόπους και τις πόλεις του γνωστού κόσμου κατά την ύστερη αρχαιότητα και δίνει οδηγίες για την κατασκευή χαρτών με προβολικά συστήματα, η Θεσσαλονίκη παρουσιάζεται ως σημαντική πόλη της επαρχίας Αμφαξίτιδας στη Μακεδονία, με το γεωγραφικό μήκος και πλάτος της.

Η πρώτη επίσημη καταγραφή

Κλαυδίου Πτολεμαίου *Γεωγραφική Υφήγησις*, Αλεξάνδρεια

~150 μ.Χ.

Γεωγραφική Υφήγησις

- ✓ 3 προβολικά συστήματα
- ✓ Οδηγίες σύνταξης χάρτη
- ✓ Αρχείο ~7.000-8.000 τοπωνυμίων
- ✓ φ και λ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

$\varphi=49^{\circ} 50'$,

$\lambda=42^{\circ} 20'$

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία υπήρξε ένα πολύ καλά οργανωμένο κράτος όσον αφορά τη διοίκηση, τα ταχυδρομεία και τις μεταφορές. Θυμηθείτε την περίφημη *Via Romana*, που εξασφάλιζε την ασφάλεια των ταξιδιωτών, έτσι που, εκτός των άλλων πρακτικών αναγκών, να γίνονται ασφαλή και τα ταξίδια για αναψυχή.

Ο Ποϊτινγκεριανός Πίνακας είναι ένας χάρτης του 13ου αι. που αντιγράφει οδοιπορικό χάρτη του 4ου αι. με το οδικό δίκτυο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, τις αποστάσεις, τους σταθμούς, τις μικρές και μεγάλες πόλεις, και περισσότερα από 300.000 τοπωνύμια. Ένας χάρτης δηλαδή για τους ταξιδιώτες της εποχής!

Η Θεσσαλονίκη εμφανίζεται εδώ με το σύμβολο μεγάλης πόλης, με τείχη, ως ένας οδικός κόμβος στην Εγνατία Οδό, στη συμβολή οδών που την συνδέουν με τα πέρατα της Αυτοκρατορίας.

Η Θεσσαλονίκη των Ρωμαίων: Ο Ποϊτινγκεριανός πίνακας

Καστόριος 366 | Μοναχός του Colmar 1265 | K. Pickel | K. Peutinger | Eugenio di Savoia 1714 | NB Wien

STOPIS (ΠΑΛΙΚΟΥΡΑ)
NEGOTINO (ΣΟΦΙΑ)
SERTICA (ΣΟΦΙΑ)
NAISSO (ΝΙΣ)

HERACLEA (ΒΙΤΟΛΑ)
LIGNIDO (ΟΗΡΙΔ)
DYRRATIO (ΔΥΡΡΑΣ)

PHILIPPIS (ΚΡΙΝΙΔΕΣ)
AENOS (ΕΝΕΖ)
APRIS
PERINTVS (ΜΑΡΜΑΡΑΕΡΕΓΛΙΣΙ)
CONSTANTINOPOLIS (ΙΣΤΑΝΒΟΥΛ)

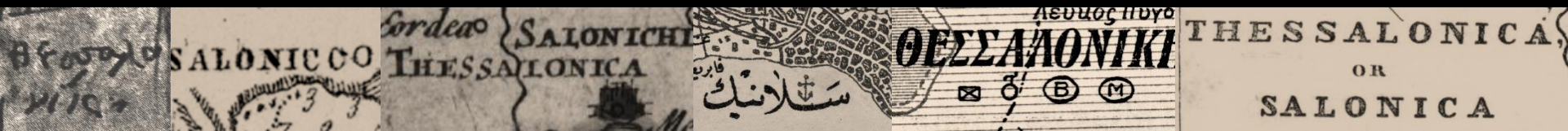
ÖNB Bildarchiv
Wien: Cod. 324

2

Η Θεσσαλονίκη των παλαιών χρόνων

Βυζάντιο, Μεσαίωνα, Αναγέννηση

Καθώς περνάνε τα χρόνια, καθ'όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα, στη Δύση κυκλοφορούν οι *mappe mundi* τυπολογίας ΟΤ (*Orbis Terrarum* = ο Κύκλος/Δίσκος της Γης) , κυρίως μεταξύ των λογίων.

Πρόκειται για σχηματικές, συμβολικές απεικονίσεις της Οικουμένης, στη μορφή ενός κύκλου που χωρίζεται στις τρεις γνωστές ηπείρους της εποχής, Ευρώπη, Ασία και Αφρική, και περιβάλλεται από τον Ωκεανό.

Στις λίγες σημαντικές πόλεις που επιλέγουν οι χαρτογράφοι να τοποθετούν στις σχηματικές αυτές απεικονίσεις για να θυμάται ο αναγνώστης, η Θεσσαλονίκη σημειώνεται σταθερά στο τμήμα του χάρτη που αντιστοιχεί στην Ευρώπη, μαζί με την Κωνσταντινούπολη.

Οι μεσαιωνικοί παρραμενδι τύπου ΟΤ

Ο χάρτης του Beatus de Liebana

Acaia
Macedonia
Tessalonica
Epirum

C.1060

Οι μεσαιωνικοί μαρραμουνδι τύπου ΟΤ

Ο χάρτης του Τουρίνου

Macedonia
Thessalonica
Cosntantinopoli
Epirus

1205 αλ.

Ο μεγαλύτερος σωζόμενος χάρτης του Μεσαίωνα

Ο χάρτης του Hereford

1300

Την ίδια εποχή, η Θεσσαλονίκη εμφανίζεται στους χάρτες της πολύ πλούσιας αραβικής χαρτογραφικής παράδοσης, που συνηθίζει να τοποθετεί τον Βορρά στο κάτω μέρος του χάρτη.

Στον περίφημο χάρτη του Αλ Ιδρίζι (1154), η Θεσσαλονίκη σημειώνεται ως μεγάλο λιμάνι με το όνομα *Salunik*.

Η χρυσή εποχή της αραβικής χαρτογραφίας

Al Idrisi, *Tabula Rogeriana*, نزهة المشتاق في اختراق الآفاق

Makedunia
Rendina
ahristubolus
Şalunik

1754 μ.Χ.

Στην Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, η πτολεμαϊκή παράδοση συντηρείται και αντιγράφεται, με νέο ενδιαφέρον από τον 12ο αι. και μετά, κατά την περίοδο της Παλαιολόγεια Αναγέννησης.

Τότε, ο μοναχός, διπλωμάτης και λόγιος Μάξιμος Πλανούδης (1260-1305), που γνωρίζουμε ότι είχε στη βιβλιοθήκη του και «γεωγραφικά πινάκια» της Θεσσαλονίκης, φροντίζει για την αντιγραφή και ανάδειξη της πτολεμαϊκής Γεωγραφίας. Στα αρχαιότερα χειρόγραφα που διαθέτουμε, η Θεσσαλονίκη εμφανίζεται με σύμβολο που θυμίζει τα χαρακτηριστικά της τείχη!

Ο Πτολεμαϊκός Κόσμος

Γεωγραφική Υφήγησις, Πίνακας Χ (Ελλάς), Μονή Βατοπεδίου

Θεσσαλονίκη

$\phi=49^{\circ} 50'$

$\lambda=42^{\circ} 20'$

αρχές 14ου αιώνα

Οι ναυτικοί που έπλεαν στη Μεσόγειο είχαν ανάγκη από χάρτες. Όμως, δεν ενδιαφέρονταν για την ιστορία των πόλεων, και ακόμα περισσότερο δεν ενδιαφέρονταν για την ενδοχώρα. Έτσι, προς τον ύστερο Μεσαίωνα, από τα τέλη του 12^{ου} αι., έχουμε ναυτικούς χάρτες της Μεσογείου, τους πορτολάνους χάρτες, που μαζί με άλλα στοιχεία απαραίτητα για τη ναυσιπλοΐα, όπως είναι οι κατευθύνσεις των ανέμων, απεικονίζουν μόνο πόλεις στα παράλια και λιμάνια – τις σύγχρονες πόλεις, και μάλιστα με ξεκάθαρη επισήμανση των σημαντικών πόλεων-λιμανιών.

Παρατηρήστε στον χάρτη του G. Sideri: Ποια είναι αυτή η μοναδική πόλη στον ελλαδικό χώρο που δεσπόζει στον χώρο με τα τείχη και τις σημαίες της;

Γενικά, στους πορτολάνους χάρτες, κατά τον 14ο, τον 15ο και τον 16ο αι., η Θεσσαλονίκη σημειώνεται με έμφαση ως σημαντικό λιμάνι μοναδικής σημασίας για τη ναυσιπλοΐα και ως έδρα εμπορικών αντιπροσωπειών από όλη την Ευρώπη και τη Μεσόγειο.

Οι πόλεις των ναυτικών στους πορτολάνους χάρτες

Γεώργιος Σιδέρης, πορτολάνος χάρτης της Μεσογείου

16ος αι.

Γένοβα + Βενετία

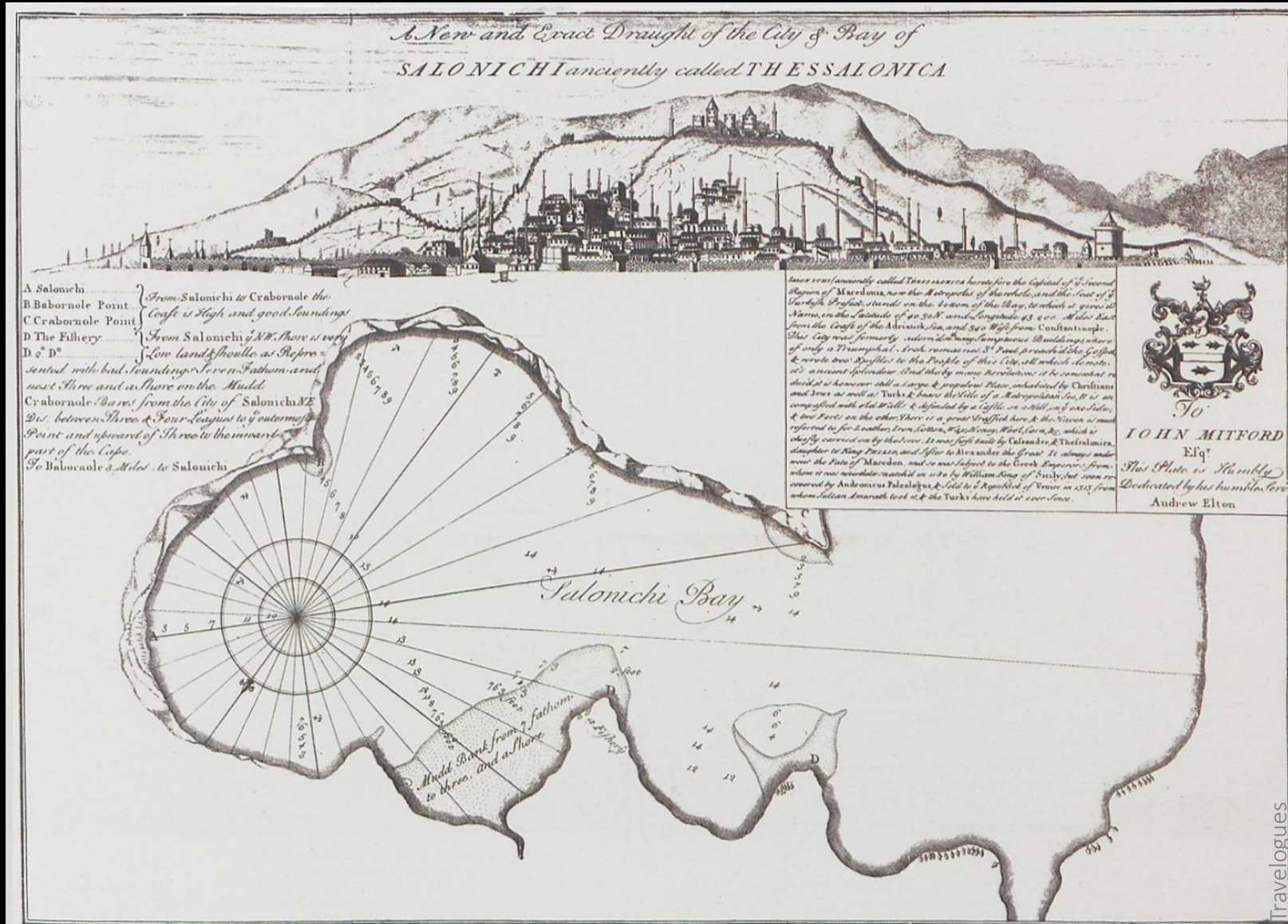
Θεσσαλονίκη

Καθώς περνάει ο χρόνος, η Θεσσαλονίκη περιλαμβάνεται σε ναυτικούς χάρτες που απεικονίζουν τον ομώνυμο κόλπο, συχνά δε εικονίζεται και η πόλη, άλλοτε με συμβολικές απεικονίσεις (π.χ. πύργους) και άλλοτε με τη συνοδεία λεπτομερών περιγραφών για τα κτίρια και τους ανθρώπους της.

Τέτοιοι ναυτικοί χάρτες (λιμενοδείκτες) συνεχίζουν να δημιουργούνται και σήμερα, είναι απαραίτητοι για τη ναυσιπλοΐα!

Η Θεσσαλονίκη των ναυτικών

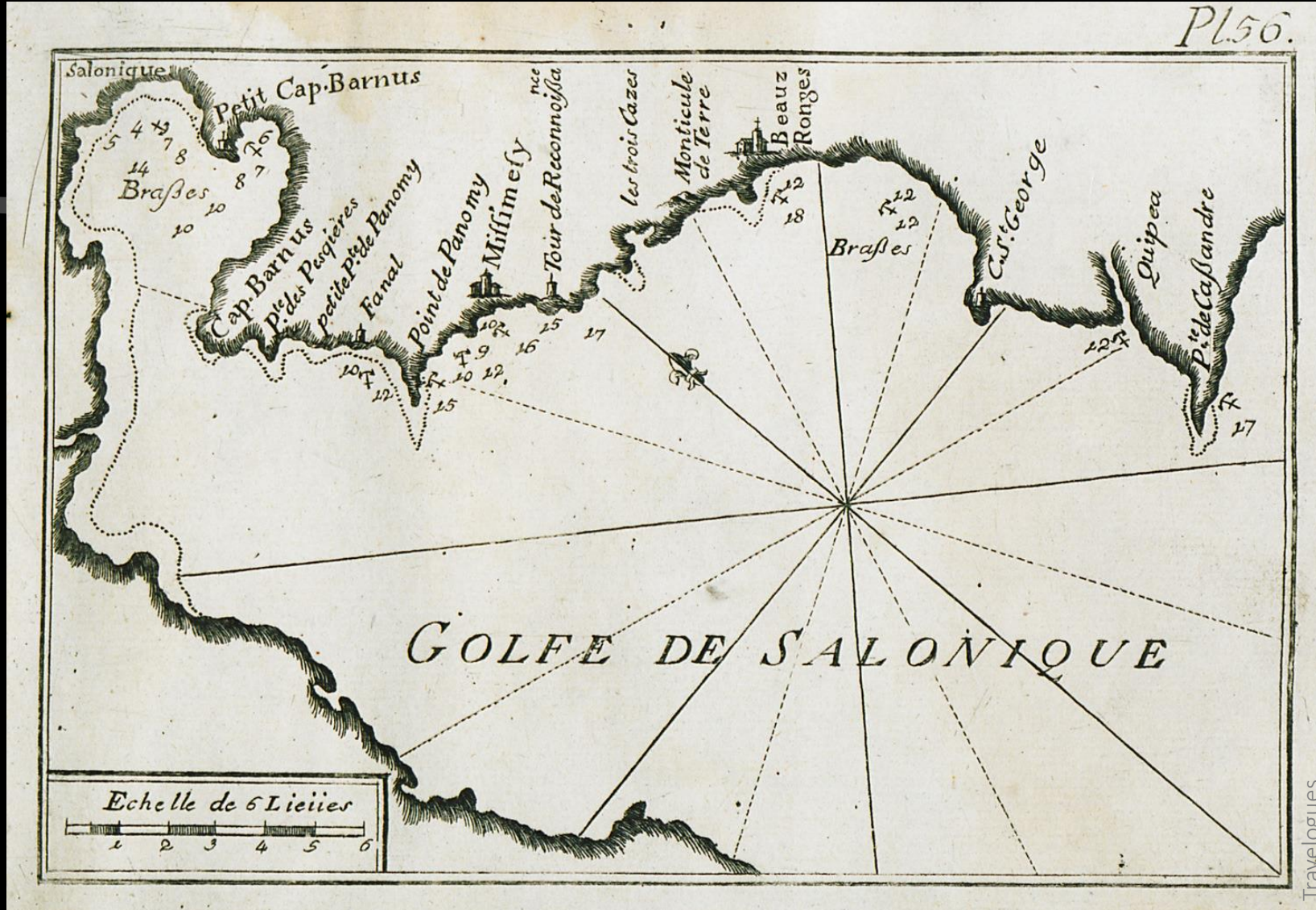
A. Elton, A New and Exact Draught of the City & Bay of Salonichi anciently called Thessalonica

C. 1730

Η Θεσσαλονίκη των ναυτικών

J. Roux, Golfe de Salonique, Χάρτης του Θερμαϊκού κόλπου και του λιμανιού της Θεσσαλονίκης

Η Θεσσαλονίκη των ναυτικών

J. Roux, Golfe de Salonique, *Recueil des Principaux Plans des Ports de la Mer Méditerranée*

Η Θεσσαλονίκη των ναυτικών

W. Heather, The Gulf of Salonique in Romania, *The New Mediterranean Harbou Pilot*

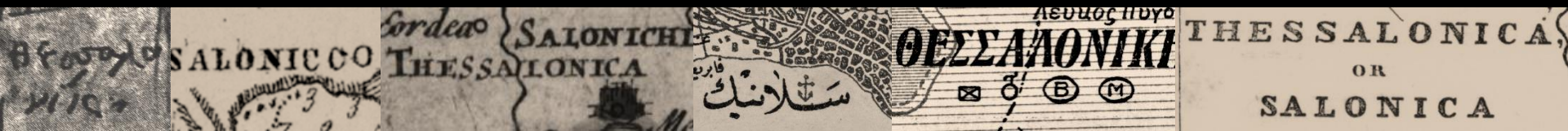

1810

Travelogues

4

Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών,
των ταξιδιωτών, των λογίων
(τέλη 18^{ου}-19^{ος} αι.)

Από τους Βυζαντινούς που εγκαθίστανται στη Δύση μετά τον 13ο αι., η πτολεμαϊκή *Γεωγραφία* μεταφέρεται στη Δύση, μεταφράζεται στα λατινικά και γίνεται ανάγνωσμα της μόδας στην αναγεννησιακή Ευρώπη.

Μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο (1434), η πτολεμαϊκή *Γεωγραφία* γίνεται το «μπεστ σέλερ» της εποχής, με πολλαπλές, προσεγμένες εκδόσεις.

Έτσι, όσοι στην Ευρώπη διαβάζουν τη *Γεωγραφία* ή τους νέους χάρτες που φτιάχνονται για να την συνοδεύσουν, μοιραία μαθαίνουν και τη Θεσσαλονίκη, κυρίως από χάρτες που αναφέρονται στην αρχαιότητα, εξ ου και η αρχαϊκή εκφορά του ονόματός της, *Thessalonica*!

Η Χαρτογραφία ανανεώνεται

Η πολεμαϊκή παράδοση στην Ευρώπη

S. Münster, 15...

M. Waldseemüller, 1513

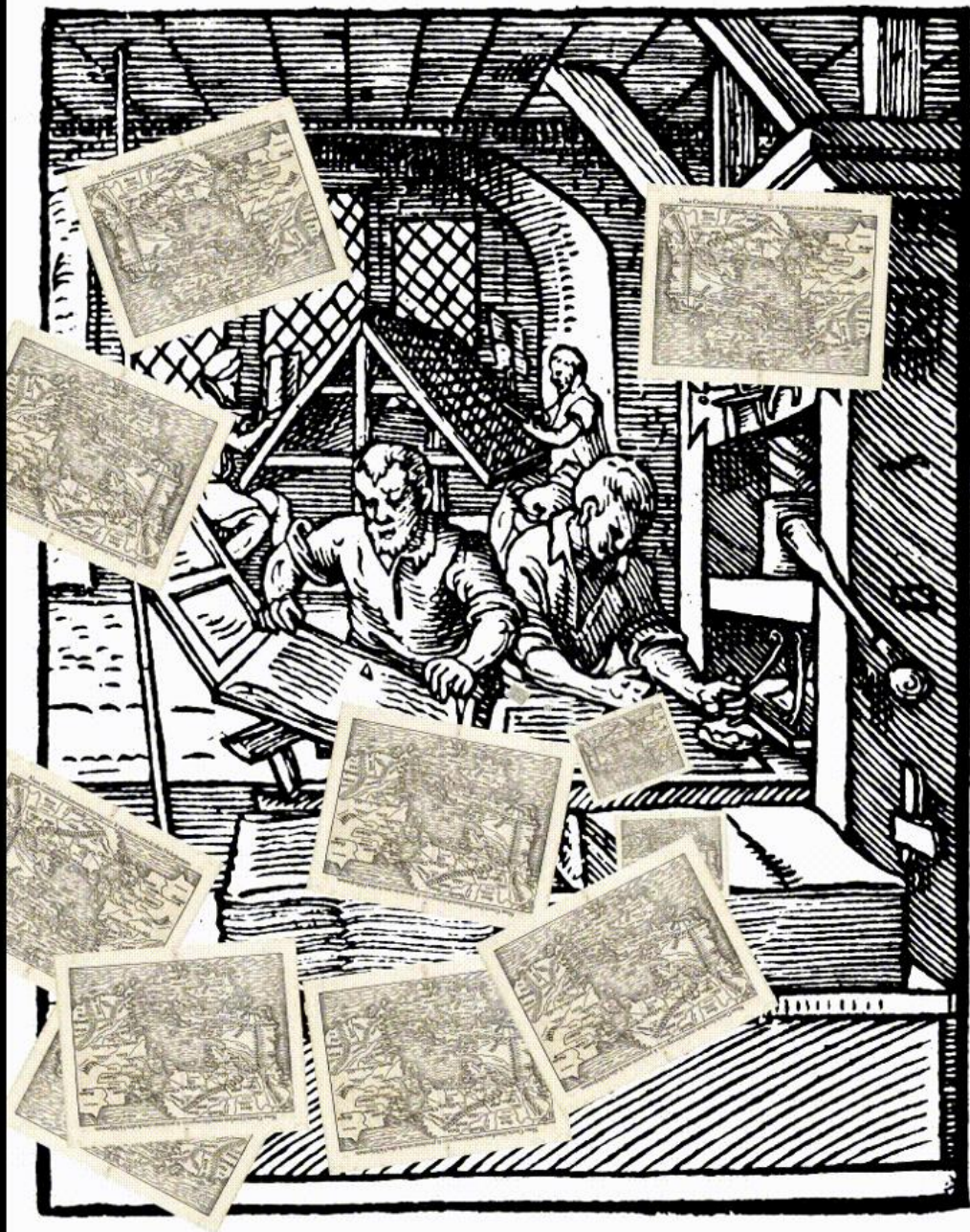
Servetus, 1535

Kershedt, 1597

1505-1605

Ψηφιακή Χαρτοθήκη ΑΧΑΚ

«Της Σαλονίκης μοναχά, της πρέπει το καράβι» λέει το τραγούδι.

«Να μην τολμήσεις να την δεις ποτέ απ' τη στεριά».

Ήταν τόση η εντύπωση που προκαλούσε το λιμάνι της πόλης σε όποιον έφτανε από τη θάλασσα!

Οι ναυτικοί αυτοί φαίνεται ότι μετέφεραν τις εντυπώσεις τους στους χαρτογράφους και έτσι, ήδη από τον 16ο αι., έχουμε πανέμορφες όψεις της πόλης από τη θάλασσα. Μάλιστα, οι πρώτες από αυτές ήταν προϊόντα φαντασίας! Βασίζονταν στις περιγραφές των ναυτικών, αλλά φτιάχτηκαν από καλλιτέχνες που δεν είχαν επισκεφθεί ποτέ τη Θεσσαλονίκη, γι' αυτό συχνά βλέπουμε την πόλη να έχει πύργους και μεσαιωνικά κτίρια δυτικού τύπου!

Προοπτικές απεικονίσεις της πόλης

Φανταστικό τοπίο της Μακεδονίας, Hartmann Schedel, *Liber chronicarum*, Νυρεμβέργη

Ο 16ος αι. είναι η εποχή των χαρτών πόλεων.

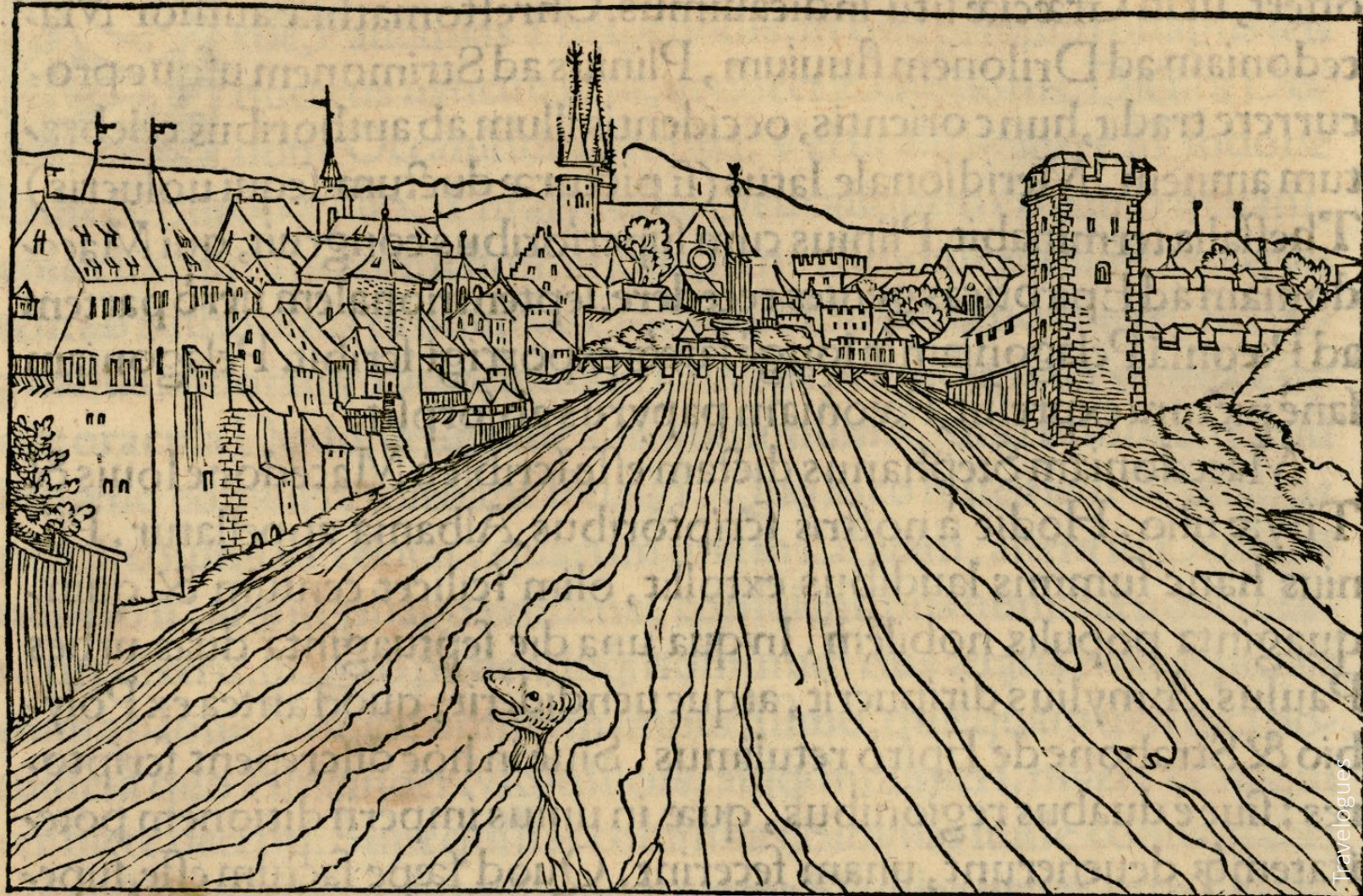
Η επιστήμη της Χαρτογραφίας κάνει προόδους και οι πόλεις της Ευρώπης αρχίζουν να αποτυπώνονται με διάφορες τεχνικές (*à vol d'oiseau*, με το μάτι του πουλιού). Οι εκδόσεις με απεικονίσεις των πόλεων γίνονται πολύ αγαπητά αναγνώσματα – κάτι σαν τα ντοκιμαντέρ από εξωτικούς προορισμούς ή το National Geographic που βλέπουμε εμείς σήμερα!

Ο γερμανός ουμανιστής Nicolas Gerbelius, ας πούμε, εξέδωσε το 1545 μια φανταστική αναπαράσταση της Θεσσαλονίκης, στο εικαστικό πνεύμα της εποχής, στην οποία προσπάθησε να αναδείξει το μεγαλείο των αρχαίων κτισμάτων, το λιμάνι και τα μουσουλμανικά κτίσματα.

Προοπτικές απεικονίσεις της πόλης

N. Gerbelius, Nicolai Gerbelij in descriptionem Graeciae Sophiani [...], Βασιλεία, Oporinus

THESSALONICE.

1545

Και άλλοι χαρτογράφοι και καλλιτέχνες εξέδωσαν φανταστικές όψεις του λιμανιού της πόλης, με τονισμένους τους πύργους και τα θαλάσσια τείχη της.

Σιγά σιγά, οι προοπτικές απεικονίσεις της πόλης αποκτούν περισσότερη αληθοφάνεια και αρχίζουμε να αναγνωρίζουμε κάποια κτίρια, τα θαλάσσια τείχη, τον Λευκό Πύργο, με πολλές δόσεις ακόμα από τη φαντασία των καλλιτεχνών.

Προοπτικές απεικονίσεις της πόλης

Jacob Enderlin (εκδ.), Thessalonich, *Archipelagus Turbatus...*, Augspurg 1686

1686

Προοπτικές απεικονίσεις της πόλης

Jacob Sandrart, *Kurtze und vermehrte Beschreibung [...]*, Νυρεμβέργη, 1687

Προοπτικές απεικονίσεις της πόλης

O. Dapper, Salonichi, Amsterdam

1688

Η Θεσ/νίκη των μύθων

Jacobus Gronovius, *Thesaurus Graecarum Antiquitatum*

Travelogues

1691

Προοπτικές απεικονίσεις της πόλης

Οθωμανικό προοπτικό σχέδιο της Θεσσαλονίκης

18ος αιώνας

Καθώς φτάνουμε στον 18ο αι., η Θεσσαλονίκη εμφανίζεται σε χάρτες της πολύ πλούσιας παράδοσης της λόγιας ευρωπαϊκής χαρτογραφίας, κυρίως γαλλικής προέλευσης.

Οι χάρτες αυτοί δίνουν έμφαση στην απεικόνιση της κλασικής, ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας, στην οποία στρέφονται οι λόγιοι και οι επιστήμονες της Ευρώπης του Διαφωτισμού με πολύ ενδιαφέρον, προσπαθώντας να ταυτίσουν τους τόπους που γνωρίζουν από τους κλασικούς έλληνες και λατίνους συγγραφείς, με τις σύγχρονές τους πόλεις.

Αυτό το αρχαϊζον ρεύμα σφραγίζει την ευρωπαϊκή παιδεία, ιδιαιτέρως τη γαλλική. Μέσα από τους χάρτες αυτούς, λοιπόν, η Θεσσαλονίκη και οι υπόλοιπες ελληνικές πόλεις γίνονται γνωστές στα μάτια της φωτισμένης Ευρώπης!

Η Χαρτογραφία του Αιώνα των Φώτων

Η παράδοση της λόγιας χαρτογραφίας

J. Harenberg, 1741

G. Delisle, 1707

B. Homann

Hommann Hres, 1770

1705-1707

Υποψηφίου Χαρτογράφου

Στο αρχαιογνωστικό αυτό κλίμα εντάσσεται και η απεικόνιση της Θεσσαλονίκης στη *Χάρτα* του Ρήγα το 1797, με το αρχαίο όνομα *Θέρμη* δίπλα στο σύγχρονο, και το νόμισμα με την απεικόνιση της βασίλισσας Θεσσαλονίκης.

Η Θεσσαλονίκη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

Η Χάρτα του Ρήγα Βελεστινλή

ΘΕΡΜΗ
Θεσσαλονίκη

Πόλις με Τείχη
Συγκοινωνιακός
κόμβος

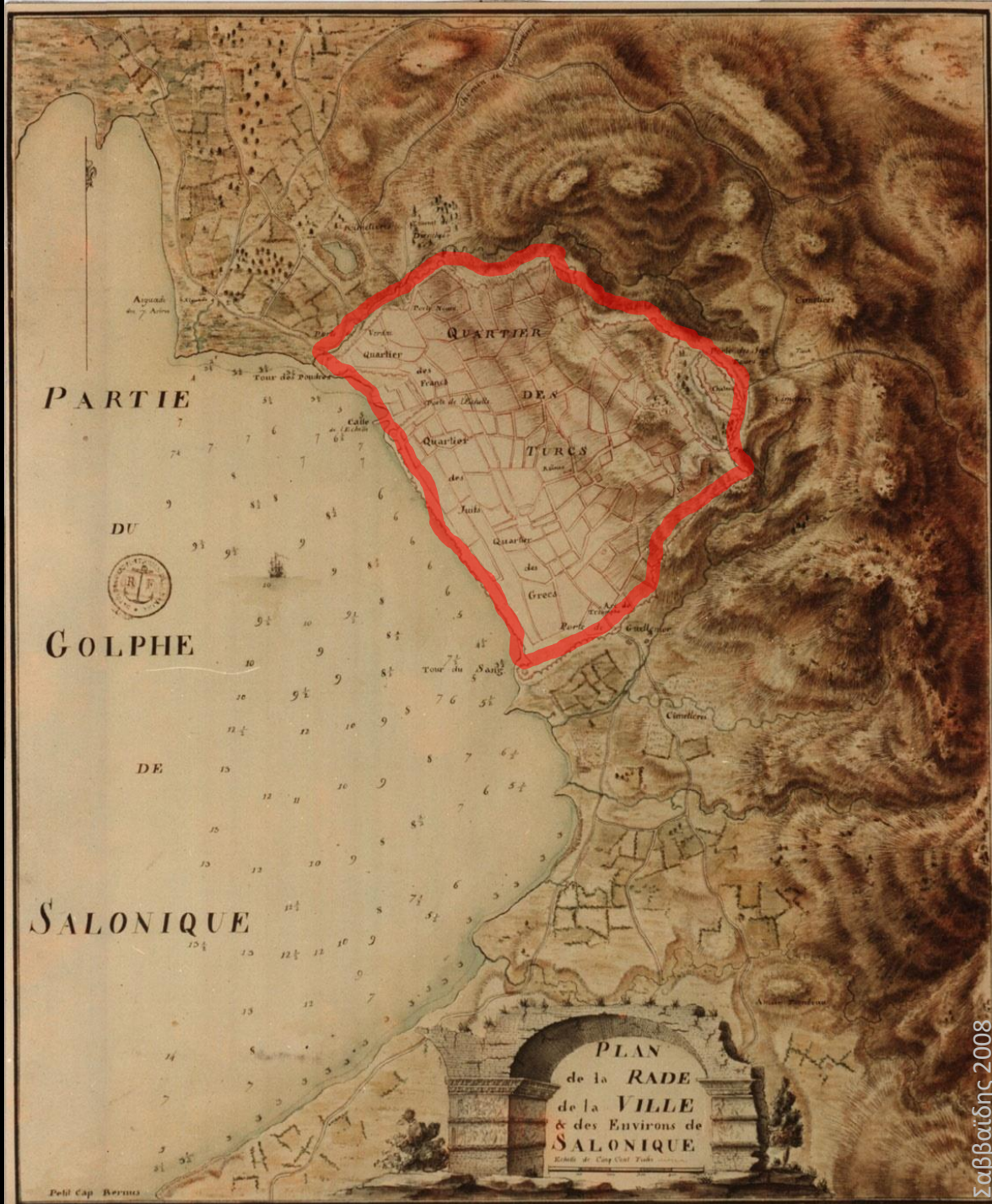
1796-97

Καθώς η επιστήμη της Χαρτογραφίας εξελίσσεται και η Τεχνολογία επιτρέπει τη σύνταξη χαρτών σε όλο και μεγαλύτερη κλίμακα, η Θεσσαλονίκη συνεχίζει να σημειώνεται ως κουκκίδα στον χάρτη.

Σιγά σιγά, όμως, προς τα τέλη του 18ου αι., εμφανίζεται με το χαρακτηριστικό της σχήμα της περιοχής «Εντός των Τειχών» σε χάρτες φτιαγμένους από ευρωπαϊκές στρατιωτικές ή υδρογραφικές υπηρεσίες, που αντιπροσωπεύουν τα συμφέροντα των ευρωπαϊκών δυνάμεων στην περιοχή.

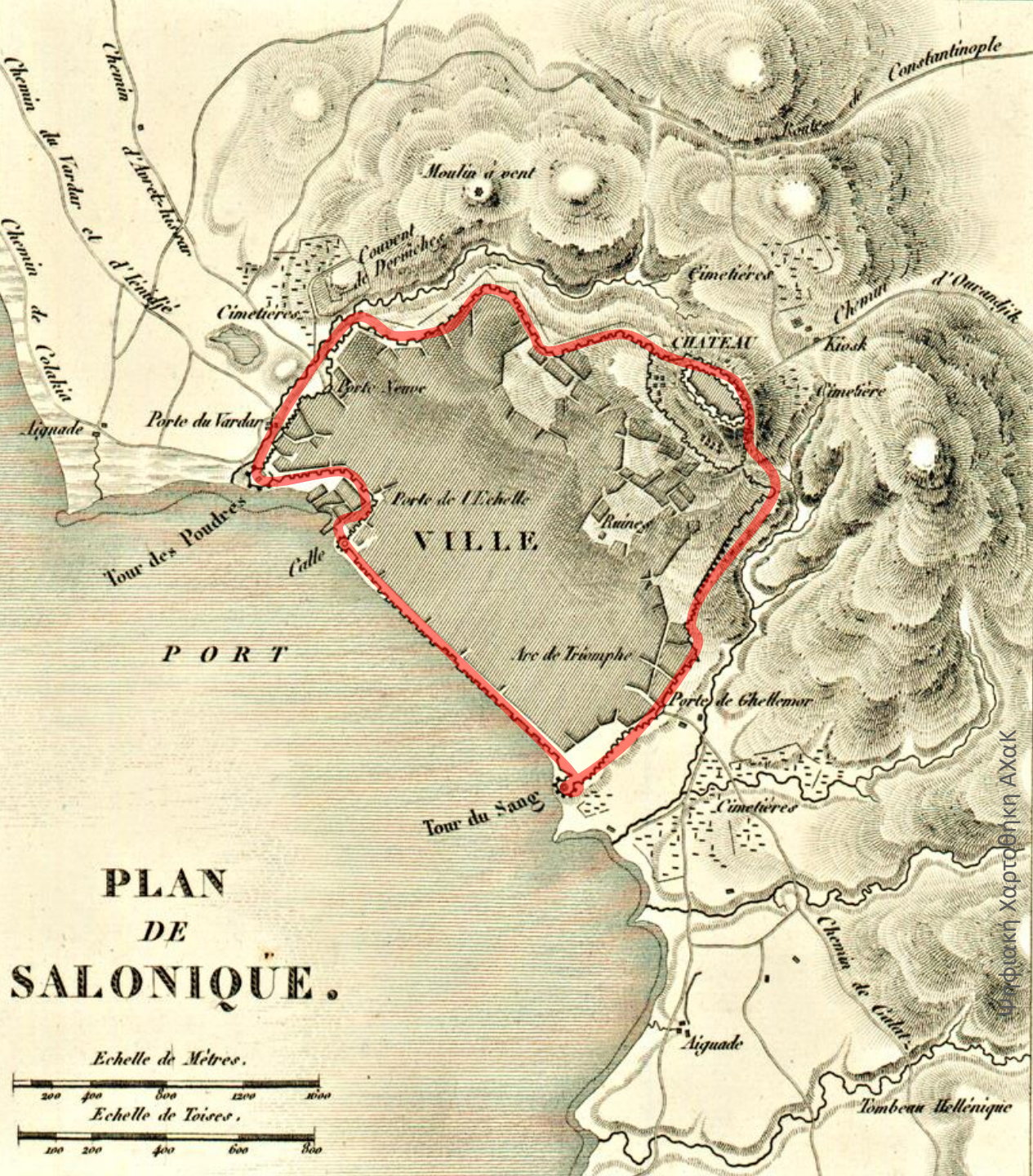
Αποτύπωση της
πόλης σε
σχετικά μεγάλη
κλίμακα

Plan de la Rade de la Ville &
Environs de Salonique,
Service Hydrographique
Maritime

Αποτύπωση της
πόλης σε
σχετικά μεγάλη
κλίμακα

P. Lapie, *Plan de
Salonique*

Παράλληλα, οι προοπτικές απεικονίσεις της πόλης από τη θάλασσα γίνονται πλέον πιο ρεαλιστικές.

Η Θεσσαλονίκη γίνεται προορισμός της μόδας, ενώ οι νέες οικονομικές και εμπορικές συνθήκες προσελκύουν πλήθος ταξιδιωτών: διπλωμάτες, έμποροι, ιερωμένοι, ναυτικοί, λόγιοι μας έχουν αφήσει πολύ γλαφυρές περιγραφές και σχέδια της πόλης και της καθημερινής ζωής σε αυτήν.

Μεταξύ άλλων, μας άφησαν και σχέδια της πόλης όπως την πρωτοαντίκρισαν από τη θάλασσα, έτσι που αναγνωρίζουμε κτίρια, τοπόσημα, σημεία αναφοράς: τα θαλάσσια τείχη, τον Λευκό Πύργο, πολλά καράβια, αναγνωρίσιμα μνημεία, μιναρέδες, το Επταπύργιο.

Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών

Ε.-Μ. Cousinery, *Voyage dans la Macédoine*, Παρίσι. Άποψη του λιμένα της Θεσσαλονίκης από τα ΝΑ

Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών

H.G. Hew, *Thessaloniki*

42. H. G. Hew, 1850

THESSALONIKI

1850

Οι άφθονες αυτές απεικονίσεις δημοσιεύονταν σε ευρωπαϊκές εφημερίδες ως ρεπορτάζ από την περιοχή ή σε εκδόσεις περιηγητικού και αρχαιολογικού χαρακτήρα και κάποιες φορές συνοδεύονταν από γλαφυρότατες περιγραφές:

Είναι τόσο τέλεια η σύνθεση της εικόνας [...] Οι σειρές των άσπρων σπιτιών με τις κόκκινες σκεπές, με τους διάσπαρτους, χαριτωμένους μιναρέδες, απλώνονται σε ένα μεγάλο αμφιθέατρο [...] Με μια μπορντούρα από βάρκες σε πρώτο πλάνο [...] η εικόνα φαντάζει σχεδόν εξωπραγματική στην τελειότητά της (M. Mazower)

Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών

Απόψεις της Θεσσαλονίκης από τη θάλασσα, από εφημερίδες της εποχής

Travelogues

<https://el.travelogues.gr>

Le Journal Illustré, 1876

Travelogues

Le Monde Illustré, 1876

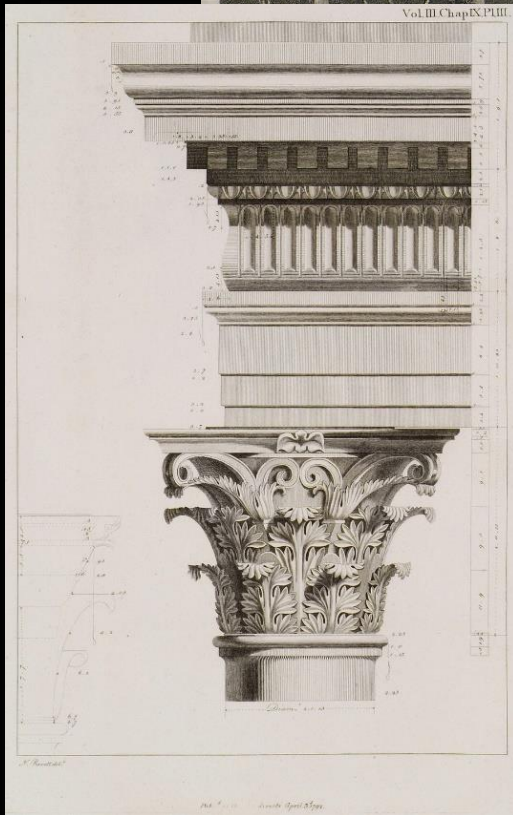
Οι περιηγητές που επισκέπτονται την πόλη από τον 16ο έως και τον 18ο αι., αναγεννησιακοί ουμανιστές, κλασικιστές του Διαφωτισμού ή ρομαντικοί θαυμαστές του ελληνιστικού κόσμου, δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για το αρχαιοελληνικό παρελθόν της πόλης.

Οι μυθικές, εξωτικές πόλεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αποτελούν πλέον προορισμό για τη μελέτη της αρχαιότητας και σταθμούς του μεγάλου ταξιδιού στο Λεβάντε που πραγματοποιούν οι εύποροι Ευρωπαίοι. Καταγράφοντας τις ταξιδιωτικές τους εντυπώσεις, οι ευρωπαίοι περιηγητές μάς περιγράφουν την επιβίωση του ένδοξου αρχαίου πολιτισμού μέσα στα σύγχρονα ερείπια και την καθημερινή ζωή μιας πολύβουης πόλης.

Αρκετοί από αυτούς είναι παθιασμένοι αρχαιογνώστες, συλλέκτες αρχαιοτήτων ή και τυχοδιώκτες!

Η Θεσσαλονίκη και τα μνημεία της

A view of the Incantada, taken in the court-yard of a Jew merchant, on whose premises it stands. [..]
J. Stuart, N. Revett,. The Antiquities of Athens..., τομ. III (επ. W. Reveley), Λονδίνο, John Nichols.

1794

Travelogues
Vol III Chap IX Pl I

Συχνά, φροντίζουν να καταγράψουν μύθους, ιστορίες και παραδόσεις, αλλά και να αποτυπώσουν τοπία της πόλης, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις αρχαιότητες του ελληνορωμαϊκού παρελθόντος της, ενώ αργότερα εκδηλώνεται και συστηματικό πια ενδιαφέρον για τα μνημεία της, ιδίως τα βυζαντινά.

Άλλες φορές, βέβαια, προσγειώνονται απότομα στο περιβάλλον μιας πόλης σύγχρονης, πολύβουης και πολύγλωσσης, με τα δικά της χαρακτηριστικά και τον δικό της χαρακτήρα.

Η Θεσσαλονίκη και τα μνημεία της

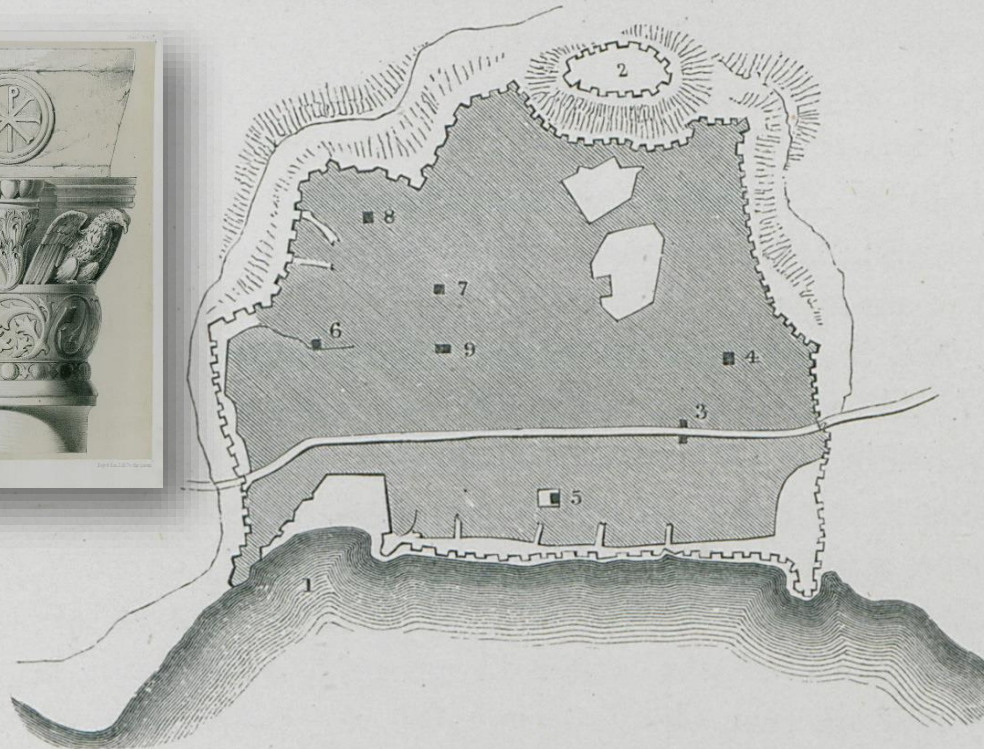
Ch. Texier, Plan of Thessalonica, Byzantine Architecture illustrated by a series of the earliest Christian edifices in the East, Λονδίνο, Day and Son

ST. DEMETRIUS, THESSALONICA. CAPITALS IN NAVE

THE SILVER CIBORIUM IN THE CHURCH OF ST. DEMETRIUS.

PLAN OF THESSALONICA.

Port.
Citadel.
Triumphal Arch.

4. Church of St. George.
5. Church of St. Sophia.
6. Church of the Holy Apostles.

7. Church of St. Bardias.
8. Church of St. Elias.
9. Caravanserai.

Τα ένθετα τοπογραφικά σε χάρτες, οι προοπτικές απεικονίσεις και οι πρώτες φωτογραφίες, που κάνουν σιγά σιγά την εμφάνισή τους, μας δίνουν την εικόνα μιας δαιδαλώδους πόλης, περιορισμένης από τα τείχη της μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αι., με πολλούς μιναρέδες, χριστιανικούς ναούς, μνημεία, τις συνοικίες της, τα τείχη της άθικτα, την ακρόπολη με το Επταπύργιο.

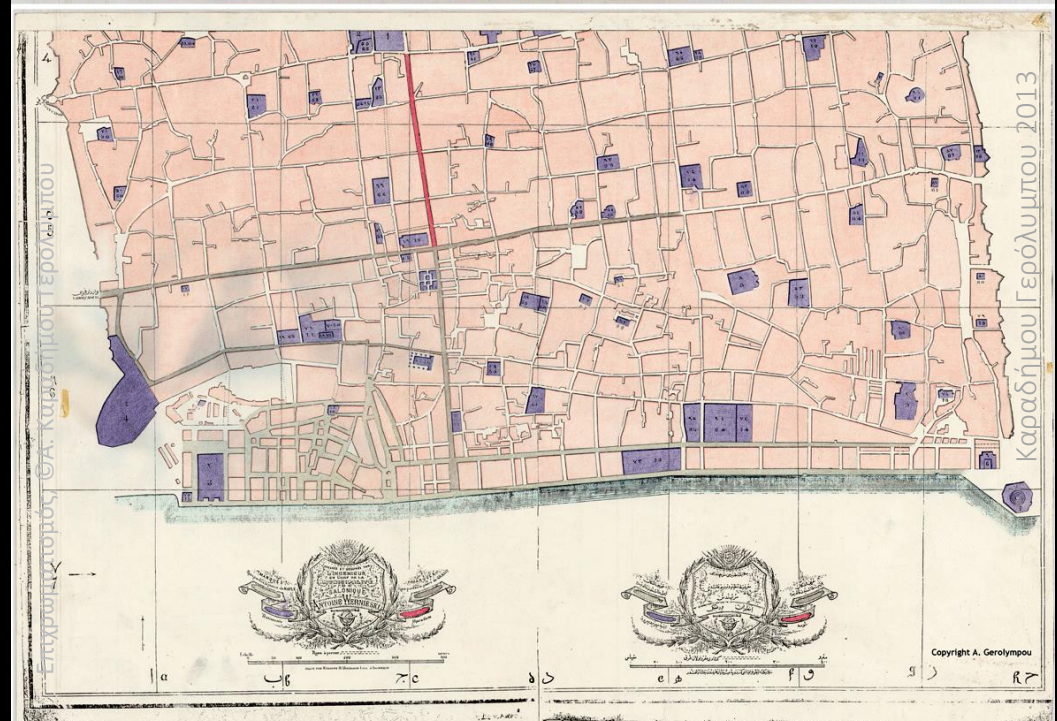
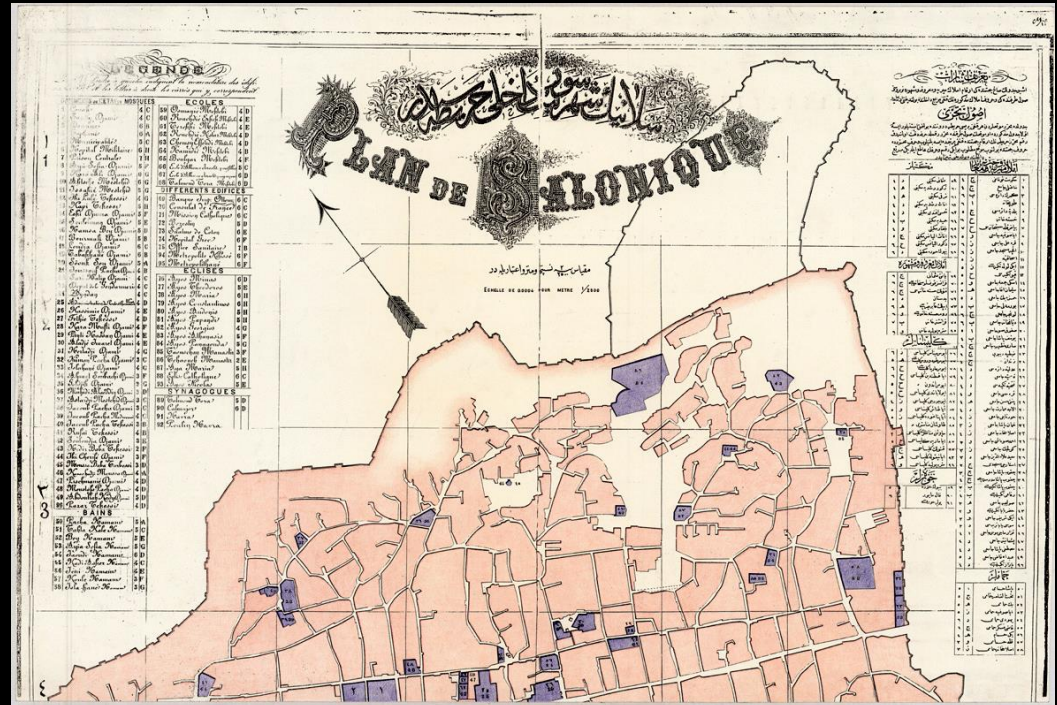
Από τα μέσα του 19ου αι., η Θεσσαλονίκη αναδεικνύεται στο τρίτο σε κίνηση λιμάνι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, μετά την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη, και εξελίσσεται σε ναυτικό, εμπορικό, διαμετακομιστικό και βιομηχανικό κέντρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Ανατολικής Μεσογείου. Μια νέα εποχή εγκαινιάζεται στις χαρτογραφικές απεικονίσεις της πόλης, η οποία για πρώτη φορά αρχίζει να επεκτείνεται έξω από τα όρια των τειχών της.

Στο πλαίσιο της εκσυγχρονιστικής αστικής πολιτικής που εφαρμόζει η οθωμανική διοίκηση της πόλης, αποτυπώνεται το πολεοδομικό συγκρότημα σε χάρτες μεγάλης κλίμακας, που μας δίνουν σαφή εικόνα για την καθημερινή ζωή στη Θεσσαλονίκη, τα αξιοθέατα και τις υπηρεσίες της.

1880-82

Το πρώτο
ακριβές
πολεοδομικό
από τεχνική
υπηρεσία του
Δήμου

A. Wernieski, Plan de
Salonique, 1:2500

Copyright A. Gerolympou

Παράλληλα, ευρωπαϊκές ιδιωτικές εταιρείες, πιθανόν ασφαλιστικών συμφερόντων, αποτυπώνουν σε χάρτες μεγάλης κλίμακας την περιοχή εντός και εκτός των τειχών με εξαιρετικές λεπτομέρειες.

Αποτυπώσεις σε μεγάλη κλίμακα

Forteresse de Salonique, φύλλο 20Α: Η περιοχή της Ακρόπολης με το Επταπύργιο (Prison), τα τείχη και καλλιέργειες, 1:500.000, Δ/ση Μελετών Αρχιτεκτονικών Έργων, Κέντρο Αρχιτεκτονικής Δήμου Θεσ/νίκης

Στο μεταξύ, η Θεσσαλονίκη συνεχίζει να προσελκύει το ενδιαφέρον των ταξιδιωτών και των περιηγητών και φιγουράρει στους ταξιδιωτικούς οδηγούς, που μας δίνουν πληροφορίες για τα μνημεία και αξιοθέατά της.

Η Θεσσαλονίκη σε ταξιδιωτικούς οδηγούς

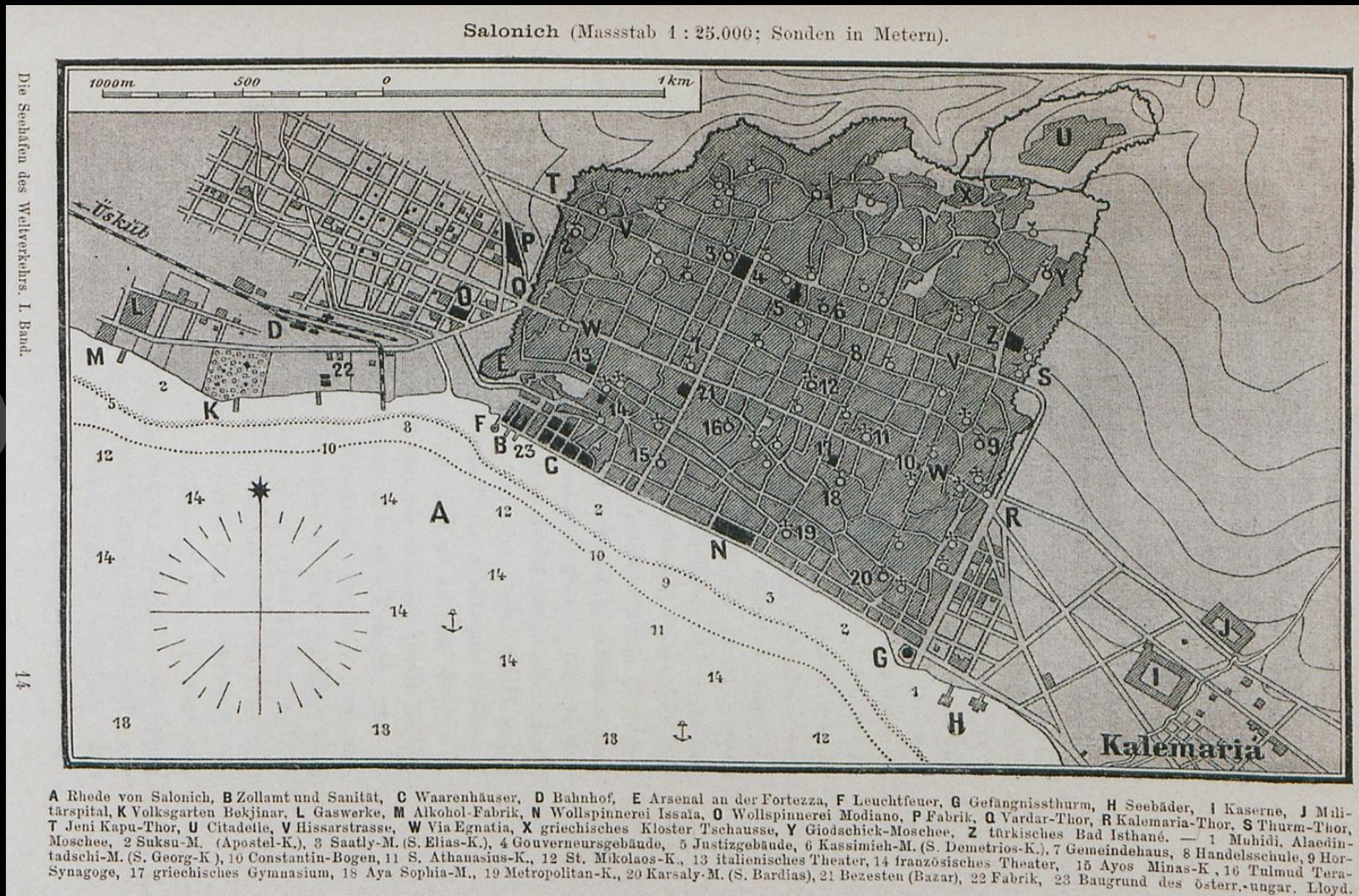
Χάρτης της Θεσσαλονίκης, [Türkei und Griechenland], Meyers Reisebücher, τέλη του 19ου αιώνα.

Η Θεσσαλονίκη σε ταξιδιωτικούς οδηγούς

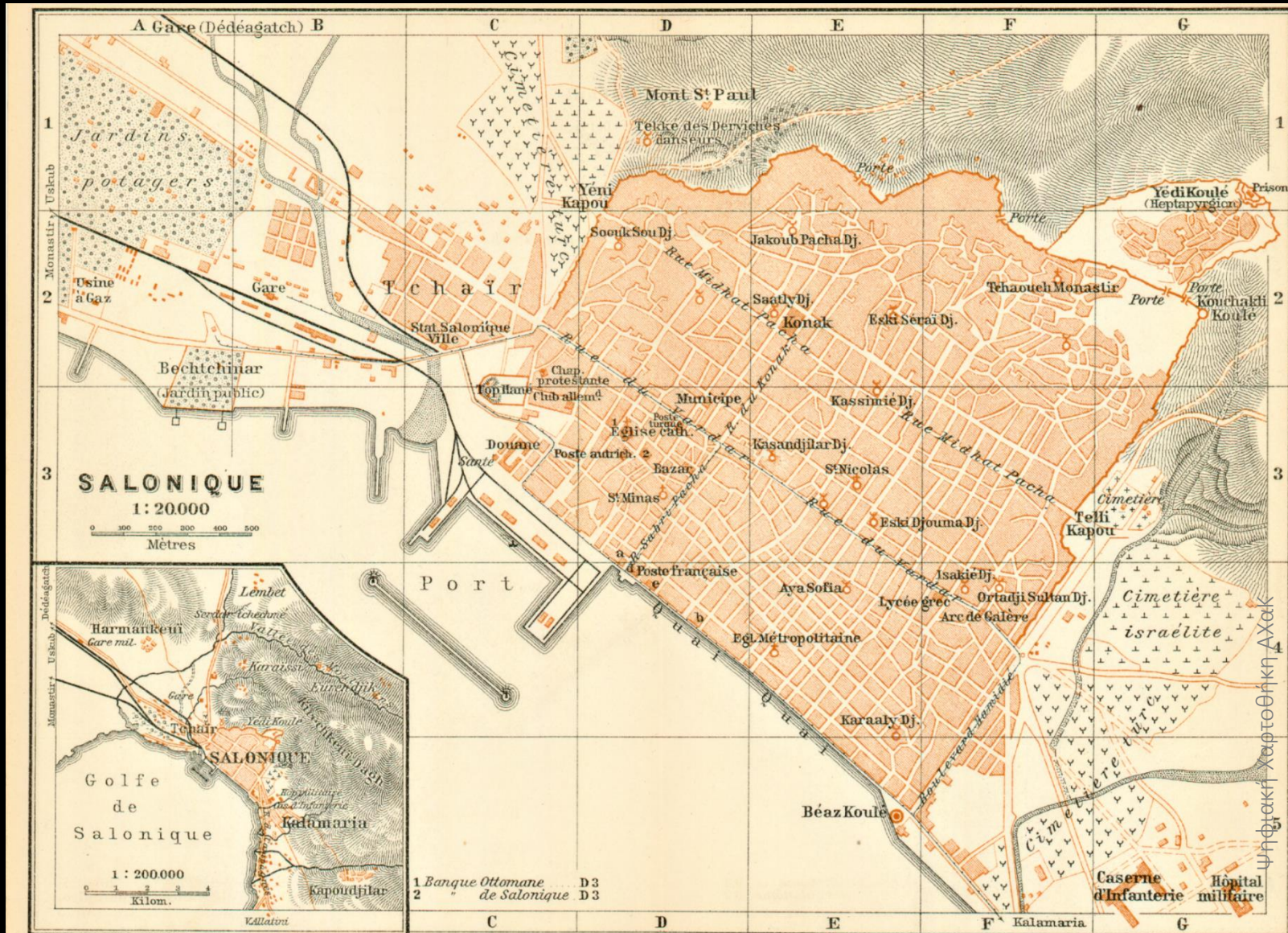
Alexander Dorn, *Die Seehäfen des Weltverkehrs*, τ. I. Βιέννη, τέλη 19ου αι.

Η Θεσσαλονίκη σε ταξιδιωτικούς οδηγούς

Θεσσαλονίκη, 1:20.000, *Konstantinopel, Balkanstaaten...*, K. Baedeker

1914

ψηφιοποιημένο από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Αθηνών

Τον 20ό αι., οι χαρτογραφικές αποτυπώσεις θα αποτυπώσουν τις ιστορικές αλλαγές που ζει η Θεσσαλονίκη, τα ίχνη των ιστορικών γεγονότων:

οι διαδοχικοί πόλεμοι (Βαλκανικοί, Μικρασιατικός, Πρώτος και Δεύτερος Παγκόσμιος)

η άφιξη της γαλλικής Στρατιάς της Ανατολής

η μεγάλη πυρκαγιά του 1917

ένα πρωτοποριακό, φιλόδοξο, αισιόδοξο σχέδιο ανασχεδιασμού του αστικού ιστού, το γνωστό σχέδιο Εμπράρ,

οι πληθυσμιακές αλλαγές και μετακινήσεις

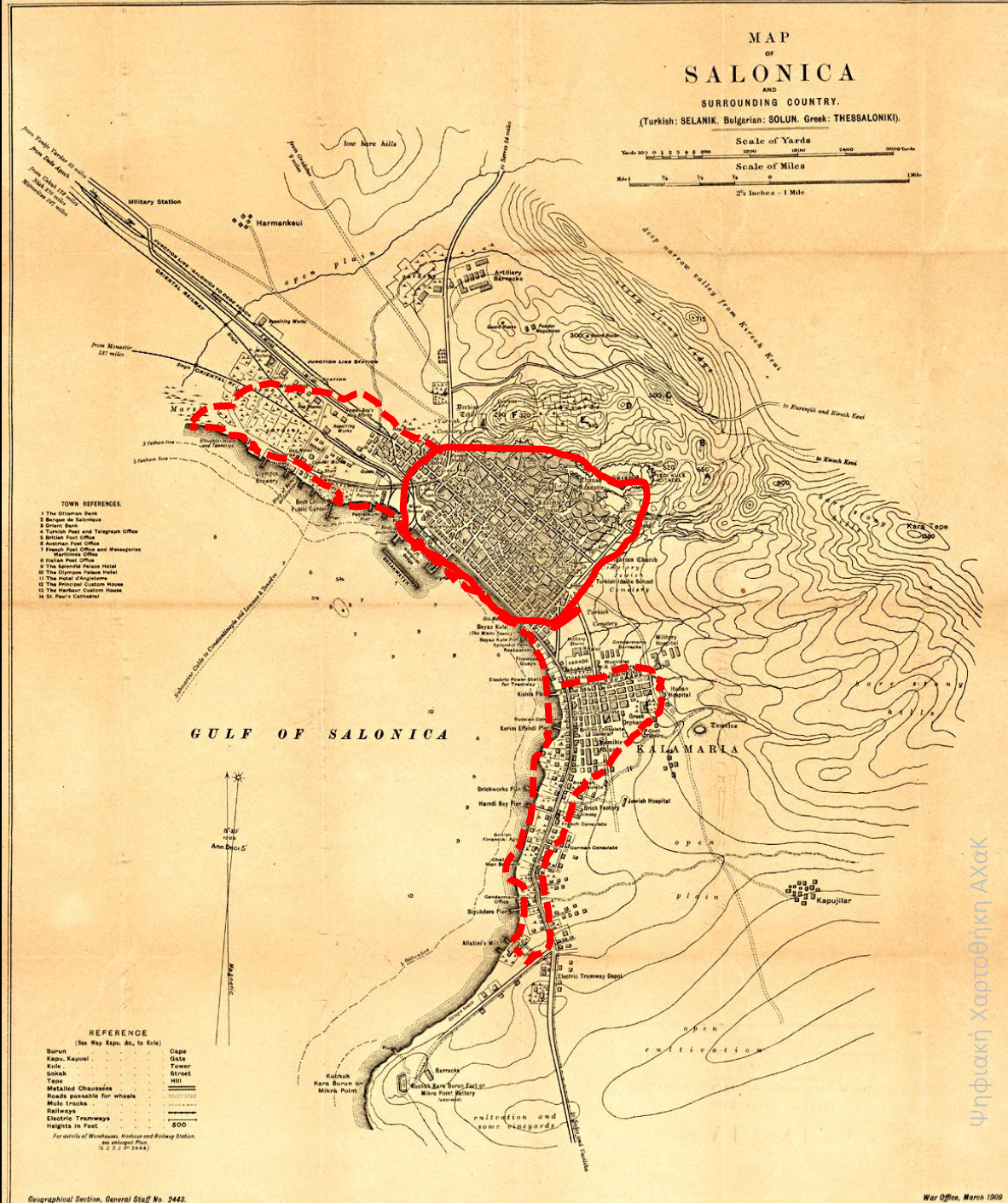
οι προσφυγικές εγκαταστάσεις

τα νέα σχέδια ρυμοτομίας

οι συνεχείς επεκτάσεις της πόλης προς τα βορειοδυτικά και τα νότια, μέχρι να πάρει τη σημερινή της έκταση

Πρώτες επεκτάσεις προς Εξοχές, Πύργους...

Map of Salonica and
surrounding country, War
Office

1909

Ψηφιακή Χαρτοθήκη ΑΧΑΚ

Δεδομένα 1928-30: συνοικίες προσφύγων...

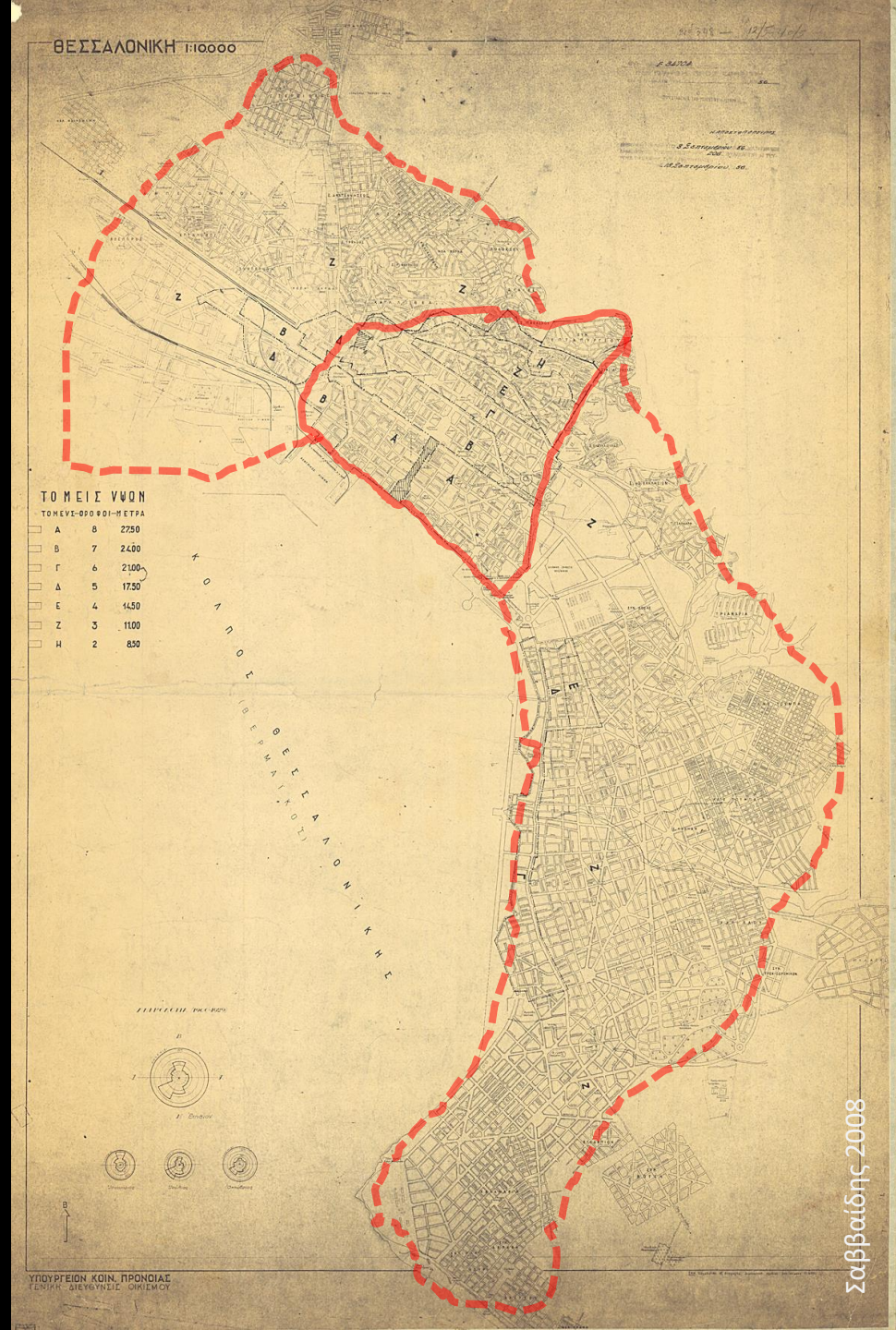
Umgebunkarte von Saloniki, 1:20.000

C.1940

Η Δεκαετία του '50: Αντιπαροχές, πολυκατοικίες, αύξηση ύψους οικοδομών

Θεσσαλονίκη-Τομείς Υψών,
1:10.000, Υπ. Κοινωνικής Πρόνοιας,
Γενική Δ/σις Οικισμού

1956

5

Μια πόλη που αυξάνεται και εξελίσσεται

Η μελέτη των παλαιών χαρτών μάς επιτρέπει να παρακολουθήσουμε την τελευταία ιστορία αυτής της αφήγησης: τον τρόπο με τον οποίο η Θεσσαλονίκη

γεννήθηκε

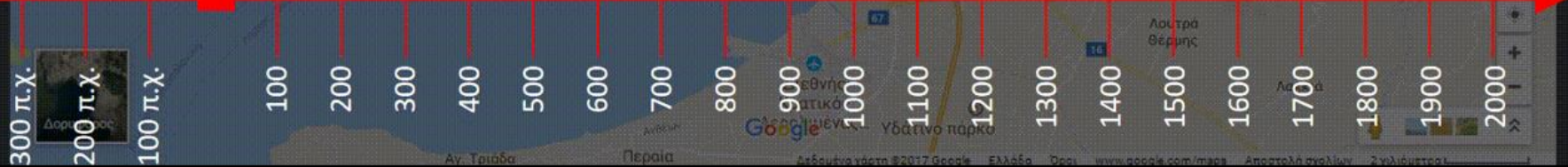
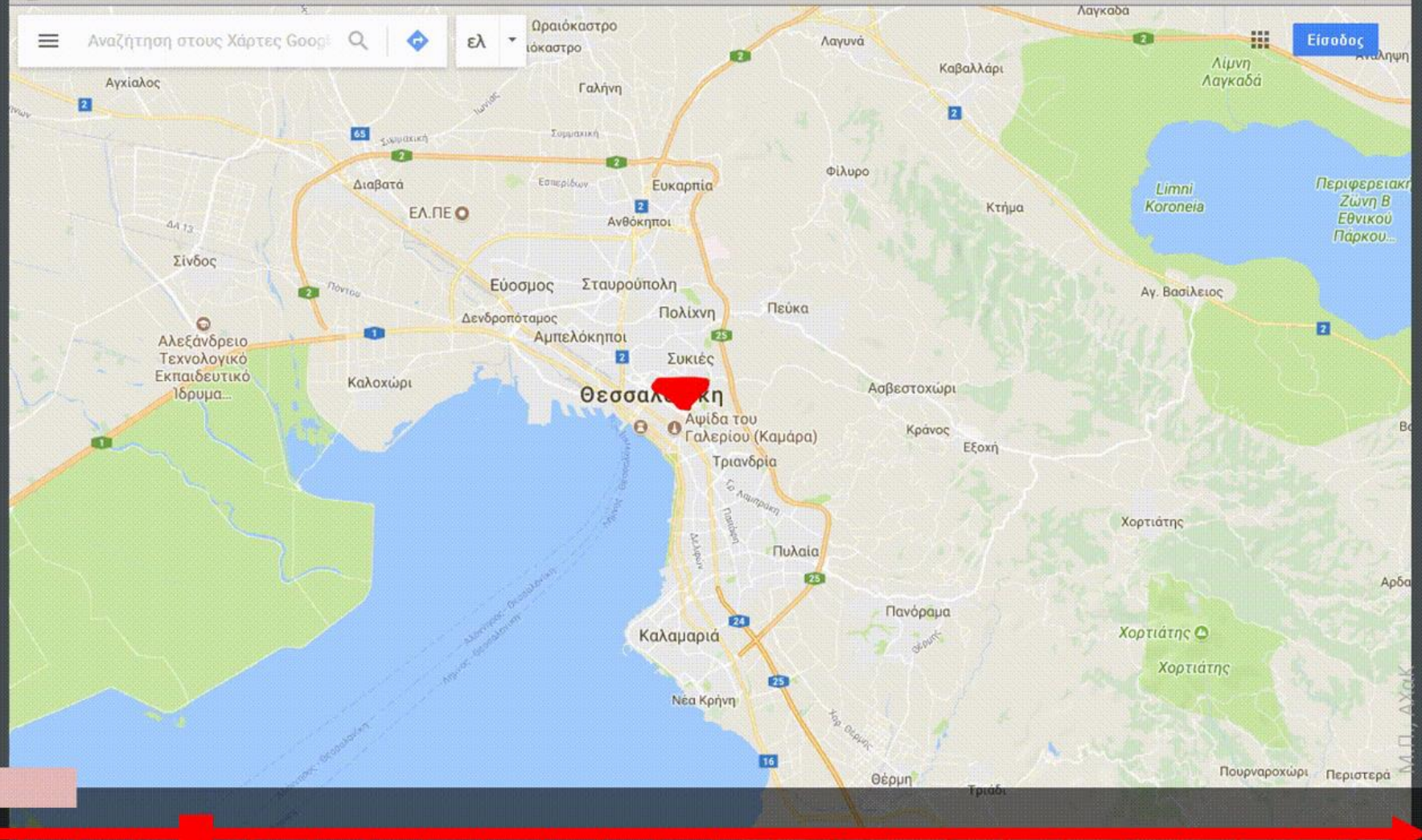
και εξελίχθηκε

στον χώρο και τον χρόνο της Ιστορίας

σαν ένα αβγό που σκάει και ξεδιπλώνεται μέχρι να πάρει το σημερινό της σχήμα, σαν μια πεταλούδα, όπως την αποκαλούν οι σύγχρονοι τοπογράφοι, που υπάρχει, ζει, δημιουργεί και καταγράφει την εικόνα της στους χάρτινους καθρέφτες, τους χάρτες.

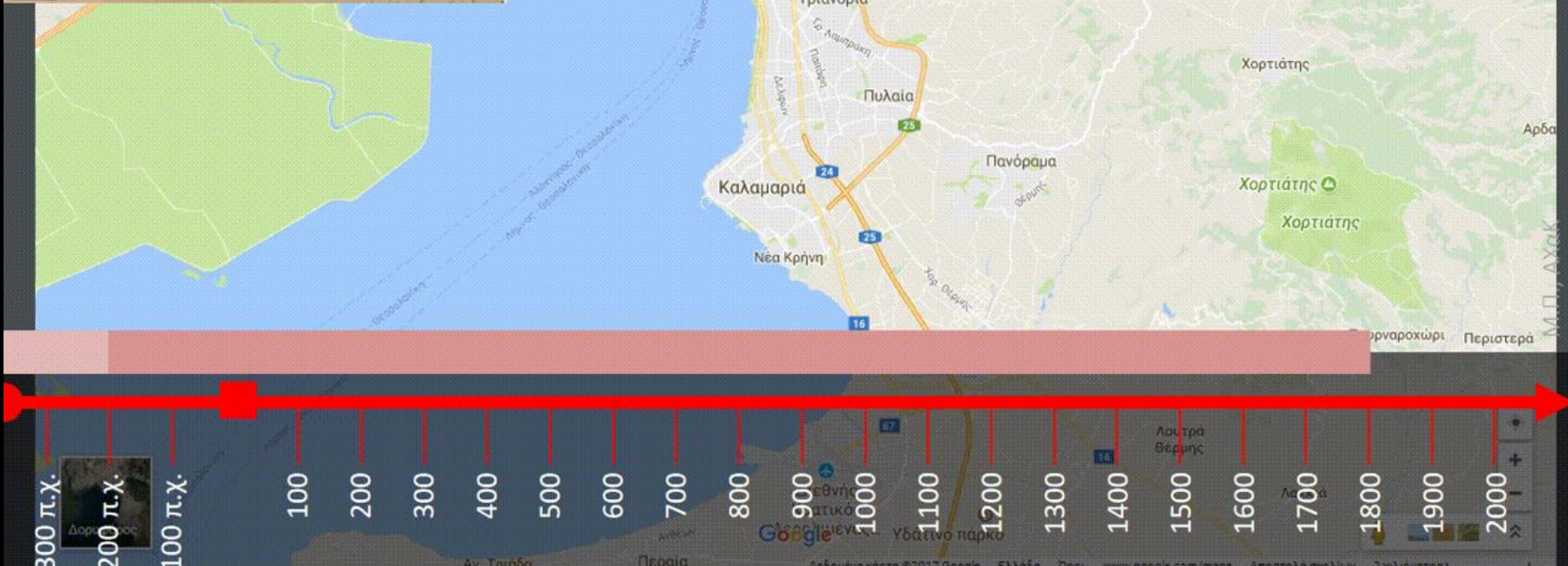
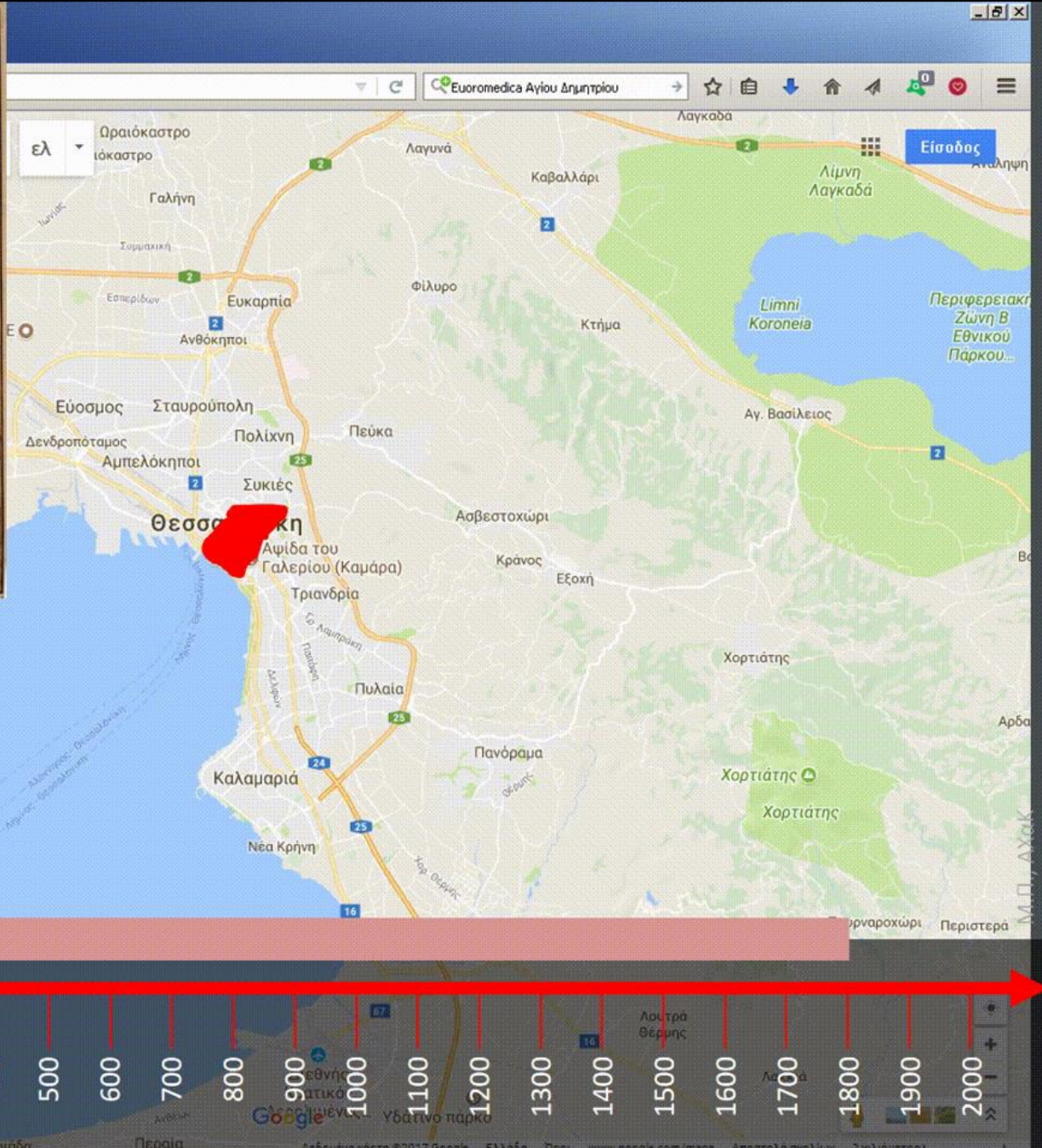
Αναζήτηση στους Χάρτες Google

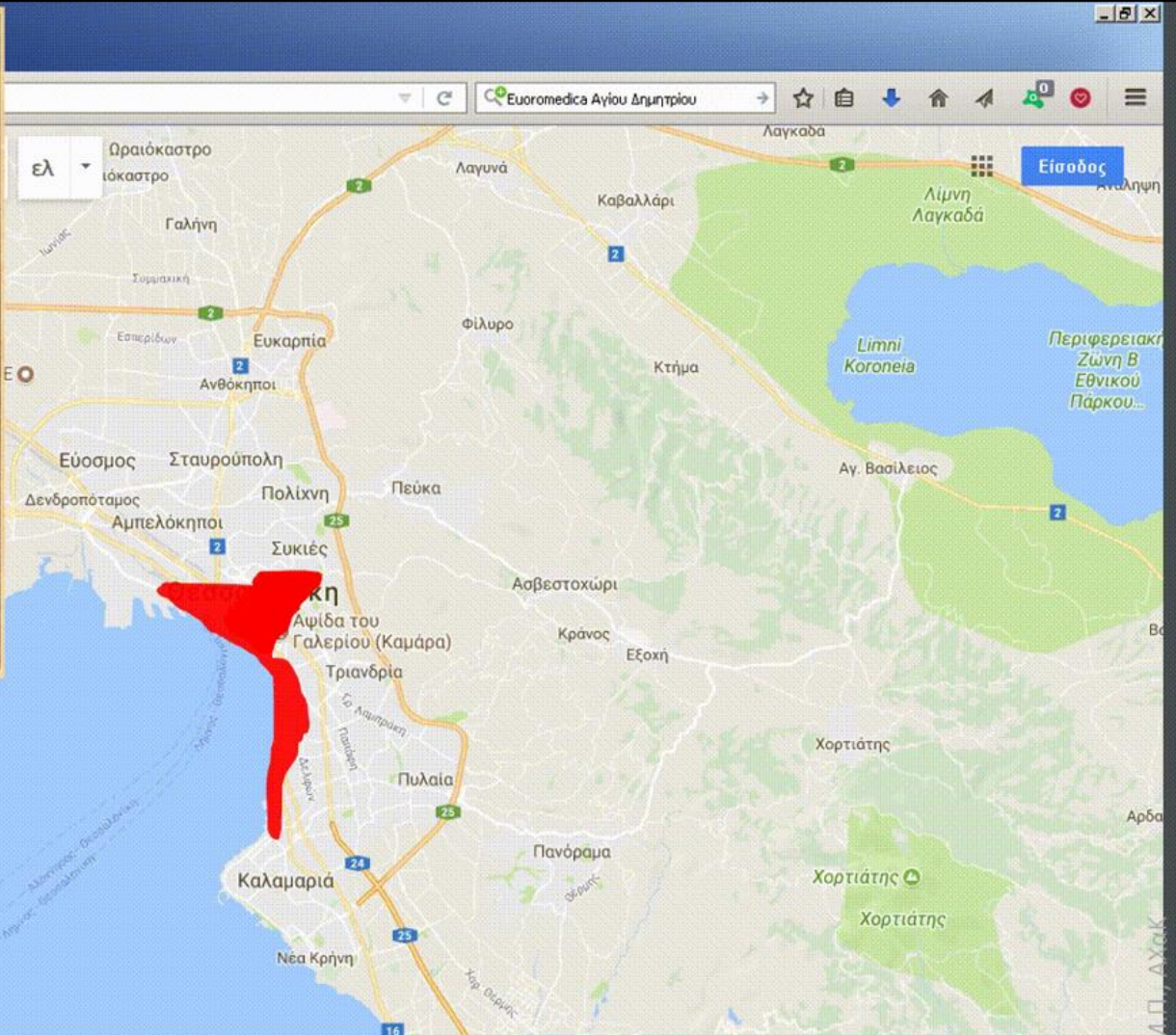
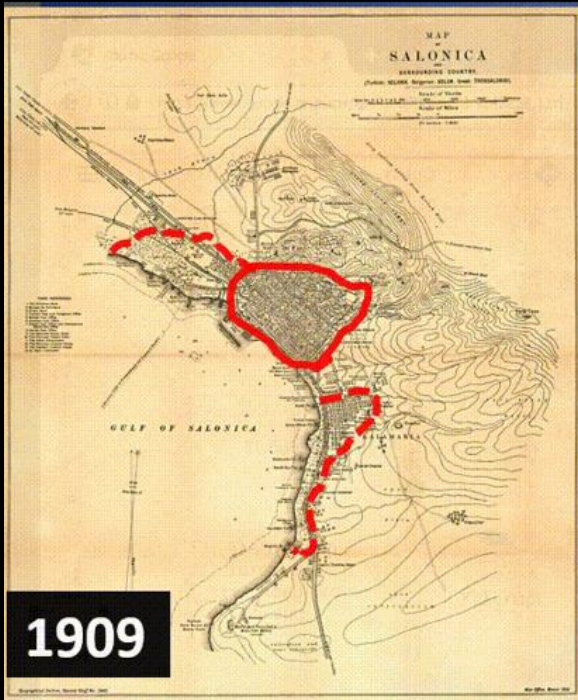
ΕΛ Οραϊόκαστρο
Ιόκαστρο

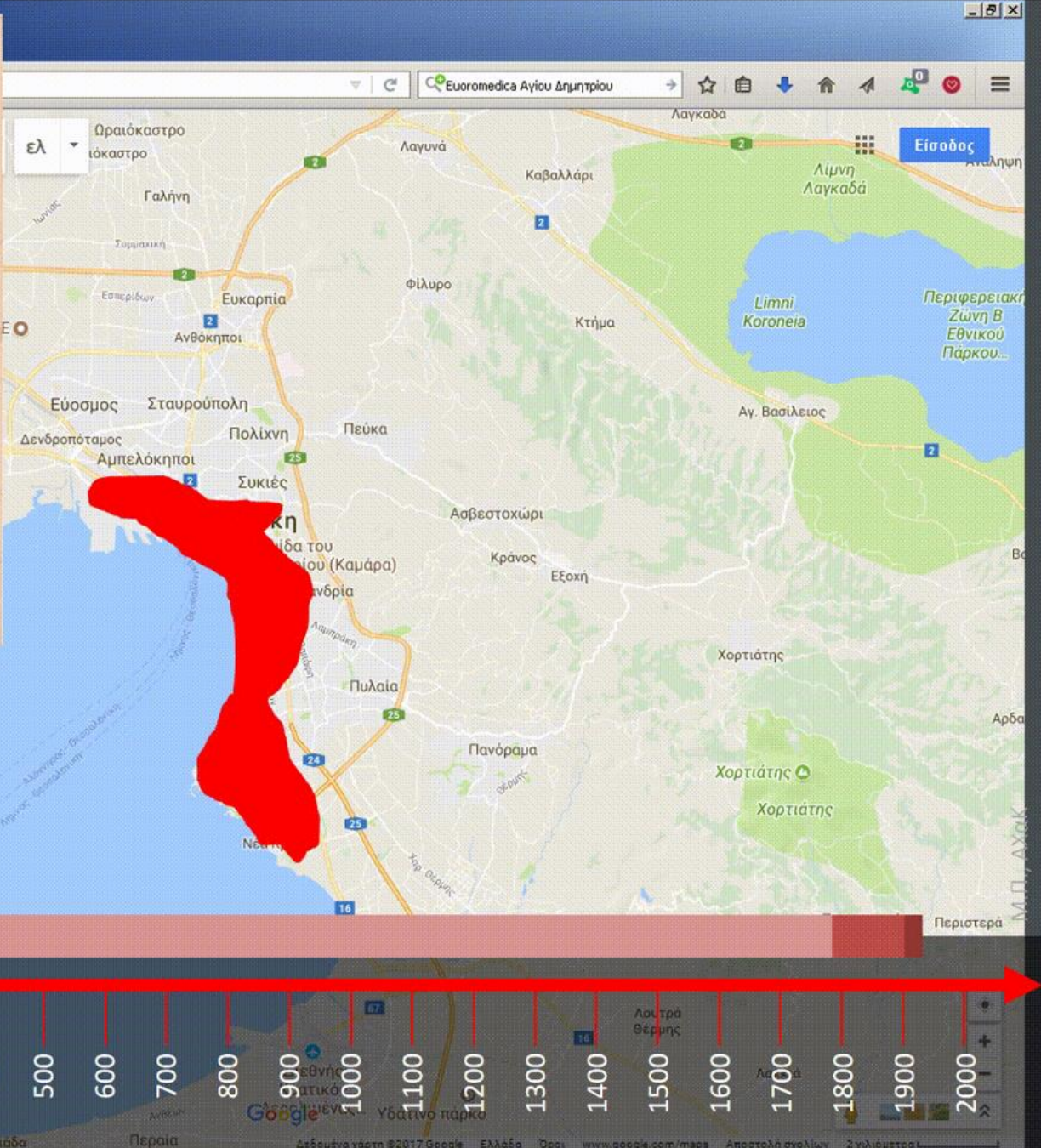
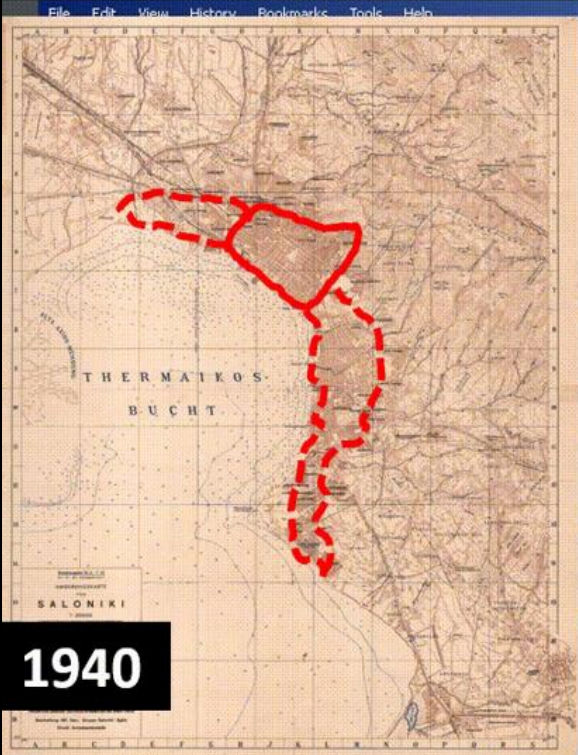

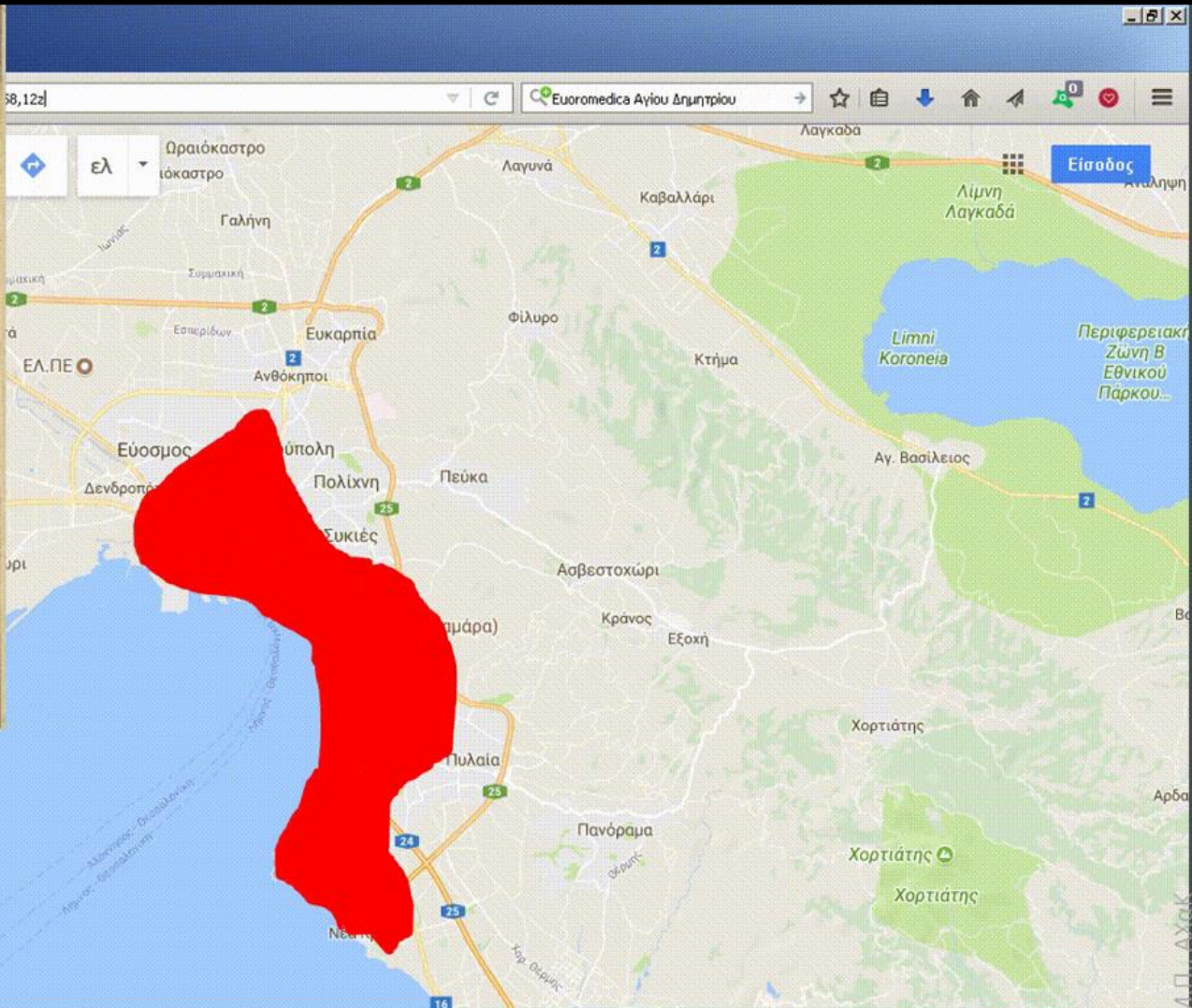
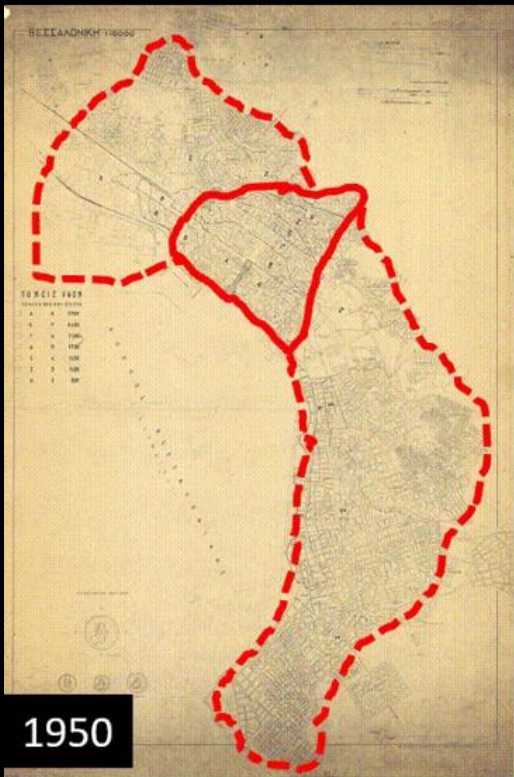

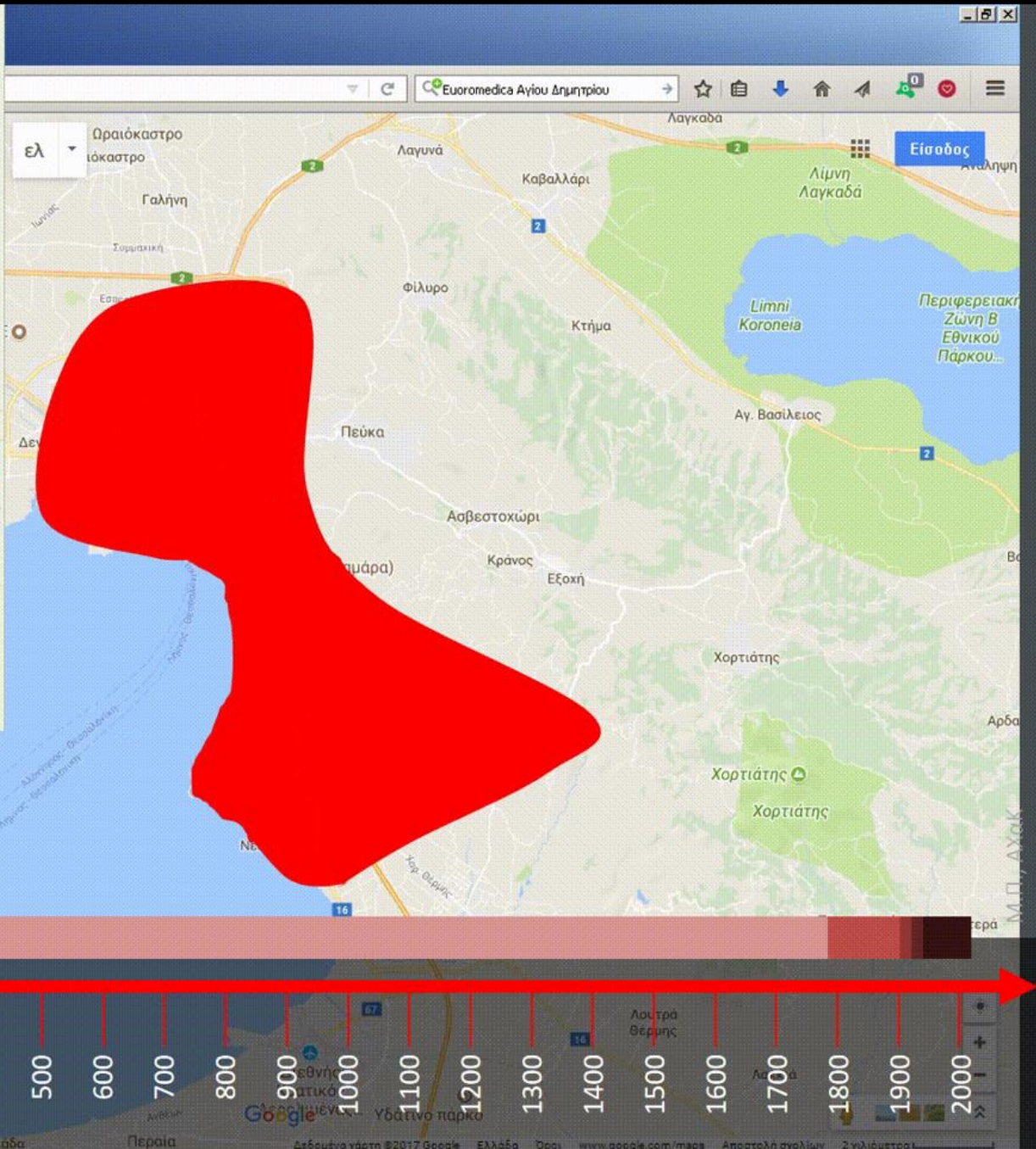
1784

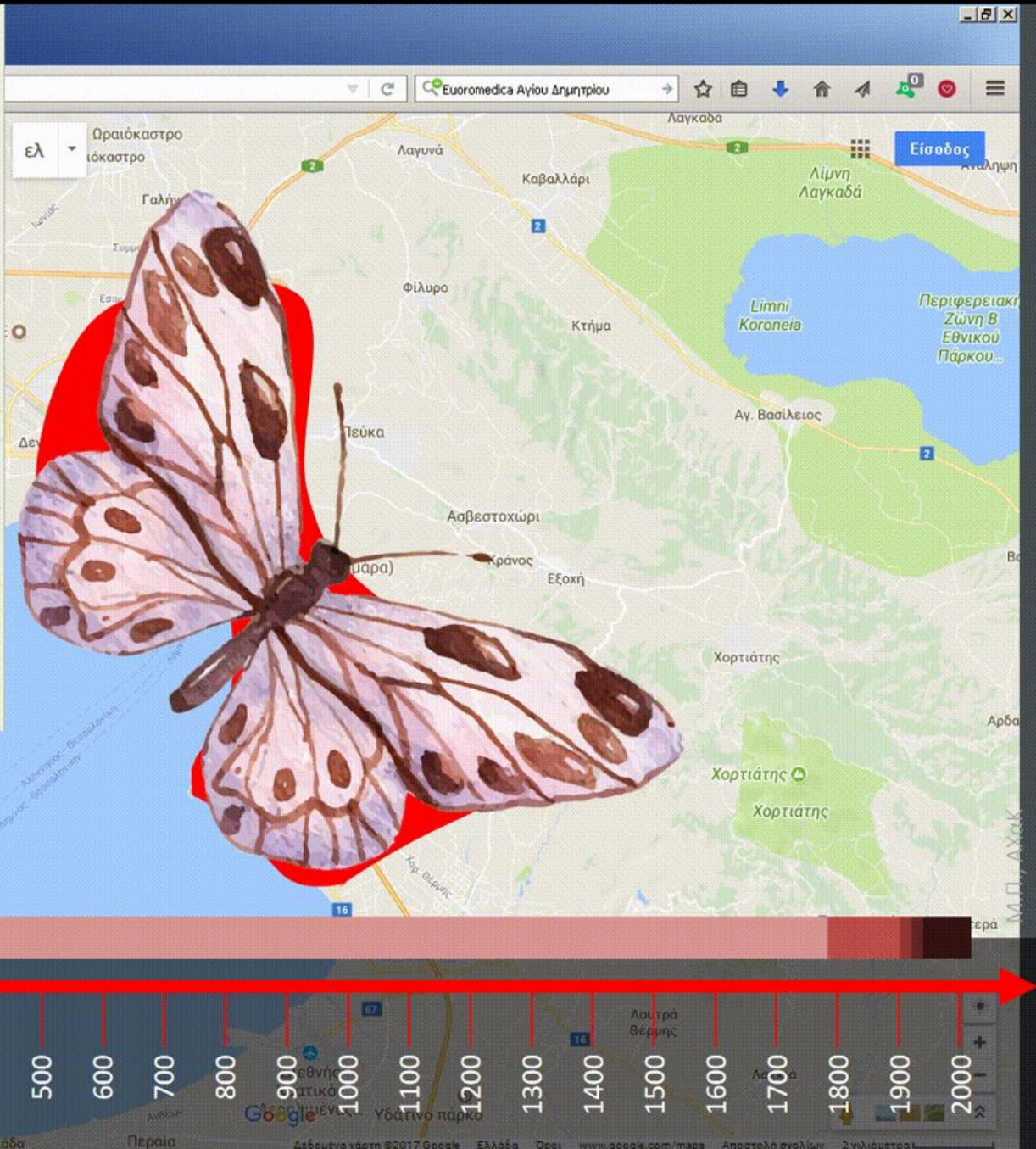
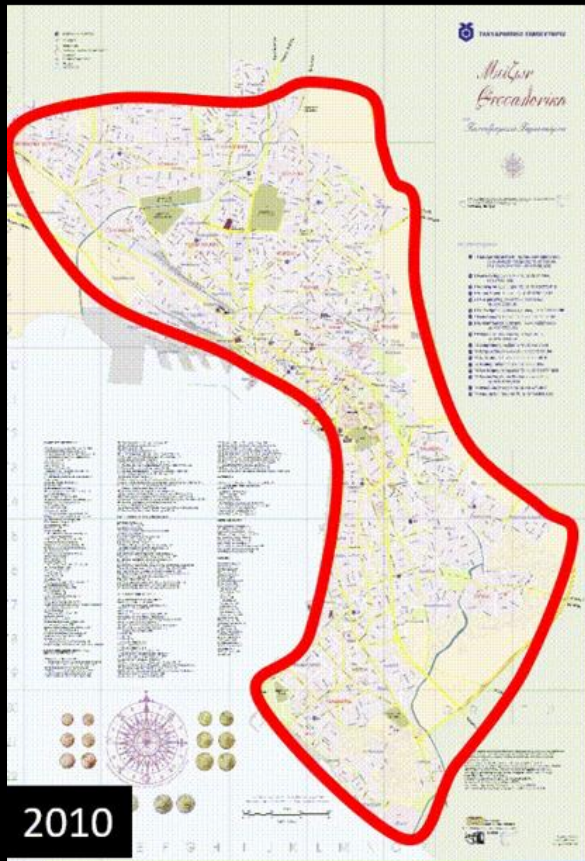

Συλλογές | Διαδικτυακές πηγές

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης (Φ.Α. ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ)

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης Θεσσαλονίκης, Συλλογή Α. Παπαϊωάννου (Φ.Α. ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ Θ.)

Αρχειομνήμων - Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ)

ΓΑΚ-ΙΑΜ-Αρχείο Χαρτογραφικής Κληρονομιάς – Ψηφιακή Χαρτοθήκη, Συλλογές Α. Παπαϊωάννου, Σ. Δεμερτζή, Π. Σαββαΐδη (ΑΧαΚ)

Travelogues, Με το βλέμμα των περιηγητών, Τόποι - Μνημεία – Άνθρωποι 15^{ος}-20^{ος} αι. (Travelogues)

Euratlas | Bibliothèque National de France – Gallica (BNF) | National Library of Scotland | Library of Congress

Wikimedia Commons

FB pages: Άγνωστη Θεσσαλονίκη (ΑΘ) | Παλιές Φωτογραφίες Θεσσ/νίκης (ΠΦΘ) | Ottoman Era Monuments of Greece (OEMG)

Βιβλιογραφία

Barber P., Το Βιβλίο των Χαρτών, Αλεξάνδρεια, 2006

Harley J.B., D. Woodward, History of Cartography, The University of Chicago Press, 1987-1998

Mazower M., Θεσσαλονίκη πόλη των Φαντασμάτων, Αλεξάνδρεια, 2004

Ασδραχάς Σπ., Η Θεσσαλονίκη του 18^{ου} αι. Τα Πριν και τα Μετά: Η φωνή των Εικόνων, Θεμέλιο 1996

Δημητριάδης, Β. (2008). Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912. Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.Χ. Ζαφείρης, Θεσσαλονίκης Εγκόλπιον, Εξάντας 1997

Η Θεσσαλονίκη στα χαρακτηριστικά από τον 15 έως τα τέλη του 19^{ου} αι., Δήμος Θεσσαλονίκης-Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, 1998

Θεσσαλονίκη, Χάρτης Μνημείων, Δήμος Θεσσαλονίκης, 2013

Καραδήμου Γερόλυμπου Α., Η ανάδυση της σύγχρονης Θεσσαλονίκης. Ιστορίες | Πρόσωπα | Τοπία, University Studio Press, 2013

Κολώνας Β., Η Θεσσαλονίκη Εκτός των Τειχών, Εικονογραφία της Συνοικίας των Εξοχών (1885-1912), University Studio Press, 2014

Λιβιεράτος Ε., Χαρτογραφίας και Χαρτών περιήγησις, Εθνική Χαρτοθήκη, 2002

Λιβιεράτος Ε., Χάρτες πολύφυλλοι της Θεσσαλονίκης, Εθνική Χαρτοθήκη, 2005

Ράπτη Μ., Το Μυστικό της Νύμφης. Ιστορίες και Θρύλοι της Θεσσαλονίκης, Αρχέτυπο, 2018

Σαββαΐδης Δ., Urban Mysteries 1-2, AddArt 2016

Σαββαΐδης Π. (επιμ.), Θεσσαλονίκης Ανάδειξις-Χαρτων Αναμνήσεις, ΕΚΕΠΠ-ΕΚΕΧΧΑΚ-Εθνική Χαρτοθήκη, 2008

Σφυρόερας Β., Α. Αβραμέα, Σπ. Ασδραχάς, Χάρτες και Χαρτογράφοι του Αιγαίου Πελάγους, Ολκός, 1985

Τόλιας Γ. Ελληνικοί Ναυτικοί Χάρτες Πορτολάνοι, Ολκός, 1999

Τόλιας Γ., Ιστορία της Χαρτογραφίας του Ελληνικού Χώρου, 1420-1800, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, ΕΙΕ 2008

Οι κινούμενες εικόνες δημιουργήθηκαν από τη Χριστίνα Δημητρά